6
3-C
55

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
3 H
12

Bibliotheca
Coll. Rom.
Societ. Jesu

74. 3. 24.
74
74
C
46
20

Digitized by Google

De operis servorum

H
11
41

Digitized by Google

Digitized by Google

TITI POPMÆ
PHRYSII
DE
OPERIS SERVORVM
LIBER.

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E.
ROMA

Collegii Romani Societ. Jesu inscr.

EX OFFICINA PLANTINIANA
RAPHELENGII,
M. D. CVIII.

Digitized by Google

TITVS POPMA
SIXTO
ET
AVSONIO POPMIS
Fratribus ſuis, VV. CC.

S. D.

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E. ROMA

QVAE *de operis ſeruorum ex libris noſtris à me obiter notata erant, feci non inuitus, vt ea ſubſeciuis horis nunc recognoſcerem; & aliorum auctorum adſcitis teſtimoniis illuſtrarem. Nam ſemper mihi curæ fuit Iuris Ciuilis ſcientiam, cum optimarum artium ſtudiis, & rerum veterum notitia coniungere: quod harum ignoratione peccari perſæpe, & multa in occulto latere viderem. Itaque operam dedi, vt ad homines antiquitatis, & rerum Romanarum ſtudioſos, aliqua ex libris noſtris vtilitas ſtudio meo perueniret, quod licet aliis fructuoſum, mo-*

roſis tamen quibuſdam fortaſsè non probabitur, quorum natura eſt ad criminandum, quam ad laudandum propenſior. Penes doctos viros, & vos, Fratres cariſſimi, iudicium eſto, qui ſpretis honoribus, & lucris; ducti ſolo amore τȣ̃ καλȣ̃ in hoc Circo decurritis. Valete. III. *Non. Iulij, Anno* CIϽ. IϽC. VII.

TITI

TITI POPMÆ PHRYSII DE OPERIS SERVORVM LIBER.

OPERÆ ſunt diurnum officium, quæ in actu conſiſtunt, & per ſingulos dies dantur; nec ante in rerũ natura ſunt, quàm is dies venit, quo præſtandæ ſunt. Itaque ſi quis operas ſit ſtipulatus, ante peractum diem operam eius diei petere non poteſt. Operarum aliæ officiales, quæ in officij præſtatione conſiſtunt, & à libertis patronis obſequij ratione præſtantur: aliæ, quæ in artificio, artificiales vocantur, veluti fabriles, pictoriæ, & his ſimiles. Fabriles autem vel alterius artis operæ, quæ quaſi in pecuniæ præſtatione conſiſtunt, ad hæredem extraneum tranſeunt, & cuiuis voluntate domini præſtari poſſunt: quæ non debentur niſi ex contractu, & per errorem indebitæ ſolutæ repetuntur. Officiales natura debentur, quas libertus ſoli patrono debet, & ſoluit; nec in alium tranſeunt, niſi quæ iam defuncto deberi ceperint, veluti indictæ, aut petitæ: & proinde neque iuratæ, neque promiſſæ ſi ſoluantur, non repetuntur; ſed ſi in artificio ſint, iu-

L. 1. D. de oper. libert. l. 1. D. de oper. ſeruor. 8.

l. 3. D. de oper. libert.

L. 6. D. de oper. libert. l. 9. eo. tit.

L. 9. & 23. D. de oper. libert. l. ſi nõ ſortem. §. libertus. D. de condic. ind.

bente patrono, & aliis edi poſſunt. Quoties verò de operis ſerui reſtituendis agitur, deductis neceſſariis impenſis arbitrio boni viri eas æſtimamus. & ſi eius ætatis, vel valetudinis ſeruus ſit, cuius nullæ operæ apud dominum eſſe poterant, nulla fiet æſtimatio: affectionis quoque, & voluptatis rationem non haberi Vlpianus exiſtimat, veluti ſi dominus dilexerit ſeruum, aut eum in delitiis habuerit: quæ affectio in ſola delectatione domini conſiſtit, nullam habens admixtam vtilitatem. Secus eſt, ſi cum voluptate, aut delectatione vtilitas, & lucrum haberi poſſit, vt eſt in citharœdo, in hiſtrione, vel alterius voluptatis artifice. Serui autem alij publici, alii priuati; quorum varia officia, & miniſteria erant. Vnde apud Plautum in Capteiueis, Act. II. Sce. II. Optumum, ait, atque æquiſſimum oras, optimusque hominum es homo: Sed is priuatam illîc ſeruitutem ſeruit, an publicam? Æg. Priuatam medici Menarchi.

L. 6. D. de oper. ſeruor.

Tyn.

Publici ſerui.

Pvblici ſerui dicebantur, qui officium, & miniſterium publicum ſacerdotibus, aut magiſtratibus, & populo exhibebant. De quibus Liuius lib. XXVI: Scipio victa Carthagine noua opifices ad duo millia hominum publicos fore populi Romani edixit, cum ſpe propinqua libertatis, ſi ad miniſteria belli enixè operam nauaſſent. Habebant enim oppida, municipia, ſocietates, & fana ſeruos publicos, quos etiam manumittebant, impoſitis à ſe nominibus. De

ſeruo

ſeruo publico ciuitatum Plinius epiſtola ad Traianum: Vtrum, inquit, per publicos ciuitatum ſeruos, quod vſque adhuc factum, an per milites adſeruare cuſtodias debeam. Adhæc Traianus: Perſeueremus in ea conſuetudine quæ iſti prouinciæ eſt, vt per publicos ſeruos cuſtodiantur. De municipali idem lib. VII. Epiſt. Agrum ex meis longè pluris actori publico mancipaui. Et Feſtus: Municeps qui in municipio à ſeruitute liberatus. Hi vt in municipiis, & ciuitatibus, ſic & in vrbe Roma duplicem vſum præſtabant, & ad iudicia, resque forenſes; & ad ſacra. de quibus Liuius lib. IX. Potitia gens, inquit, cuius ad aram maximam Herculis familiare ſacerdotium fuerat, ſeruos publicos miniſterij delegandi cauſa ſolemnia eius ſacri docuerat. Tacitus lib. XVII: Piſo in ædem Veſtæ peruaſit, exceptusque miſericordia publici ſerui, & contubernio eius abditus, non religione, nec ceremoniis, ſed latebra imminens exitium differebat. Qui omnibus magiſtratibus apparuerunt, vt Cenſoribus, de quibus Liuius: Cenſores, ſignatis tabellis publicis, clauſoque tabulario, & dimiſſis ſeruis publicis negauerũt ſe quidquam publici negotii geſturos. Ædilibus, de quibus Varro: Ædiles ſtipati ſeruis publicis non modò præhendi non poſſunt, ſed & vltrò ſummouent populum. Quæſtoribus, quos idem Varro tradit neque lictorem habuiſſe, neque viatorem. nam & in publico miniſterio populi Romani fuere licto-

res, viatores, apparitores, Brutiani, & ſcribæ. Cicero Philipp. XIII: Quos Antonius, inquit, deliciarum cauſa loris in conuiuio cædi iubebat à ſeruis publicis. Velleius Paterculus lib. II. Iniecto in collum loro in carcerem Minturnenſium iuſſu II. Viri productus eſt; ad quem interficiendum miſſus cum gladio, ſeruus publicus natione Germanus. Et Valerius Maximus eadem de re lib. II. cap. V: Miſſus enim ad eum occidendum in priuata domo Minturnis clauſum, ſeruus publicus natione Cimber, & ſenem & inermem, & ſqualore obſitum. Seruos tamen publicos alios fuiſſe à lictoribus oſtendit Senatus-conſultum vetus, quod Frontinus in libro de aquæ ductibus refert:

PLACERE SENATVI, EOS QVI AQVIS PVBLICIS PRÆESSENT, CVM EIVS REI CAVSA EXTRA VRBEM ESSENT, LICTORES BINOS, ET SERVOS PVBLICOS TERNOS, ARCHITECTOS SINGVLOS, ET SCRIBAS, ET LIBRARIOS, ACCENSOS, PRÆCONESQVE TOTIDEM HABERE QVOT HABENT II, PER QVOS FRVMENTVM PLEBEI DATVR.

Carolus Sigonius de Prætoribus L. I. c. VII.

Vſus autem ſcribarum fuit, vt in tabulas actiones referrent; accenſorum, vt citarent, & horam eſſe tertiam, aut meridiem admonerent; lictorum, vt coërcerent, aut ſummouerent. Quibus annua quædam ad victum, & veſtem reſp. præſtabat. Plinius lib. X. Epiſt. In plæriſque ciuitatibus, maximè Nicomediæ, & Niceæ,

quidam

quidam vel in opus damnati, vel in ludum, ſimiliaque his genera pœnarum publicorum ſeruorum officio, miniſterioque funguntur, atque etiam vt publici ſerui annua accipiunt. Erant autem ordinis libertini, quod præter Varronem Tacitus lib. XIII. refert: Quippè latè fuſum id corpus: hinc plærumque tribus, decurias, miniſteria magiſtratibus, & ſacerdotibus; cohortes etiam in vrbe conſcriptas. Itaque liberati ſeruitute, manuque miſſi iam erant, antequam apparebant, & ſeruiebant magiſtratibus; manumiſſi verò adſumebant nomina dominorum, à quibus erant liberati, & in eorum nomina quaſi ſuccedebant. Hi, vt commodius diſtingui poſſent, à prouinciis, vnde adducti, appellabātur, vt Brutiani, Cyprij; vel à perſonis, qui vicerant, quive adduxerant, vt Corneliani, Porciani. Brutiani autem dicti, quod ex Brutiis eſſent, qui etſi liberi, magiſtratibus tamen in prouincias euntibus parebant, & præminiſtrabant ſeruorum vice, illosque ſequebantur. Apud prætorē verò pro pupillo, ſi pupillus abſens ſit, vel fari non poſſit, ſeruus publicus ſtipulabatur. Vlpianus: Si pupillus abſens ſit, vel fari non poſſit, ſeruus eius ſtipulabatur; ſi ſeruum non habeat, ſeruus ei emendus eſt; ſed ſi non ſit vnde ematur, aut non ſit expedita emptio: profectò dicemus ſeruum publicum apud Prætorem ſtipulari debere. Et ſeruus publicus populi Romani quamuis ipſe non ciuis Romanus, ſed tantum liber eſſet, olim pro parte bo-

Lib. VII. de ling. lat. ad finem.

L. 2. D. rem pupil. ſal. fo.

A 5 norum

Petrus Faber lib. II. cap. 24. Semest. Lib. II. D. de vſuris. L. 18. D. de adoptio. l. 2. C. eod. tit. l. 4. c. de arbit. l. vlt. c. de ſeruit. Reip. l. 3. de tabulariis. lib. x. c.

norum dimidia teſtamenti factionem habebat. Serui publici quoque obligationes rebus publicis acquirebant;& tabulariam olim adminiſtrabant. Quod ab Arcadio,Honorio,&Theodoſio poſtea prohibitum fuit.

*Priuati ſerui.

L. 166. D. de verb. ſignific.

L. ſeruis Vrbanis. D. de legat. 3. l. cum quæreretur, de legat. 3.

L. 99. D. de legat. lib. 3.

L. 60. §. 1. D. de leg. lib. 3.

*PRIVATI ſerui, qui vſus ſui cauſa à domino parati,& ad eius corpus tuendum, atque ipſius cultum deſtinati erant: quo in genere vrbanorum & ruſticorum familiæ, quæ nõ loco, ſed genere diſtinguuntur. Pomponius lib. VI. ad Sabinum: Vrbana familia,& ruſtica non loco, ſed genere diſtinguitur. Poteſt enim aliquis diſpenſator non eſſe vrbanorũ ſeruorum numero, veluti is, qui ruſticarum rerum rationes diſpenſet, ibique habitet, & non multum abeſt à villico. Et Marcianus: Is qui natus eſt ex mancipiis vrbanis, & miſſus eſt in villam nutriendus, in vrbanis ſeruis conſtituetur. Vrbani intelligendi ſunt, quos paterfamilias inter vrbanos adnumerare ſolitus ſit, quod maximè ex libellis familiæ, item cibariis depræhendi poterit, id eſt diariis,& demenſis. Serui enim ex demenſo viuebant, vt poſtea dicemus. Horatius II. Epiſt. Cum ſeruis vrbana diaria rodere mauis. Alfenus: Seruis,& ancillis vrbanis legatis eos ſolos in eo numero haberi, quos paterfamilias circùm ſe ipſe ſui cultus cauſa haberet. Cicero in Epiſt. ad Terentiam: Fundo Arpinati bene poteris vti cum familia vrbana, ſi annona carior fuerit. Familiam verò quindecim ſerui cõficiunt. Apuleius Apolog. I. Quindecim

decim liberi homines populus eſt, totidem ſerui familia, totidem vincti ergaſtulum. Plinius libro xxx. cap. 1. Natural. Hiſtor. tradit priſcos Romanos ſingulis ſeruis contentos fuiſſe: Singuli, inquit, Marcipores, Luciporesve dominorum gentiles, victum in promiſcuo habebant; qui Marcipores, quaſi Marci pueri vocabantur: quod in numeroſa familia poſtea fieri non potuit. Quintilianus lib. primo Orat. Inſtitur. In ſeruis iam intercidit genus illud nominis, quod ducebatur à domino, vnde Marcipores, Publipores. A diuerſis autem operis, & miniſteriis diuerſa olim fuit ſeruorum eiuſdem familiæ conditio, & vt poëta ait: diſcrimina quædam Sunt famulis, ſplendorque ſuus.——— aut enim ordinarij erant, aut Vicarij, vel Mediaſtini, & quales, quales.

Claudianus lib. 1. in Eutrop.

ORDINARII qui aliis ſeruis præpoſiti ſunt, & certum aliquod miniſterium, officiúmve in familia exercent. Theophilus ordinarium ſeruum τὸν πρῶτον οἰκέτην appellat; τὸν δὲ τοῦ οἰκέτου οἰκέτην, vicarium.

Ordinarij ferui. L. 15. §. prætor. D. de iniur. l. 17. & 18. l. 19. D. de pecul. l. 5. §. 1. D. de tribut.

Vicarius enim eſt ſeruus ſerui maioris in familia. Mediaſtini, qui nulli certo miniſterio deſeruiunt, & locum penè infimum ſeruitutis tenent; quos ſordidioris operæ Seneca vocat. Quales quales, &, compediti infimæ & miſerrimæ conditionis inter ſeruos erant, qui neruo, & compedibus vincti, villarum, ac poſſeſſionum ergaſtulis continebantur. Ad hanc ſeruorum differentiam reſpexit in Paradoxis Cicero:

In §. cum autem Inſt. quod cum eo qui in al. poteſt.

Vicarius ſeruus.

Mediaſtini ferui.

Sen. de tranquill.

Quales, quales ſerui.

cero: Atque vt in magna familia, inquit, ſunt alij lautiores, vt ſibi videntur ſerui, ſed tamen ſerui, atrienſes; ac topiarij: pari ſtultitia ſunt, quos ſigna, quos tabulæ, quos cœlatum aurum, quos Corinthia opera, quos ædificia magnifica nimio opere delectant. At ſumus, inquiunt, principes ciuitatis. Vos verò ne ſeruorum quidem veſtrorũ principes eſtis: ſed vt in familia, qui tergunt, qui vngunt, qui verrũt, qui ſpargunt, non honeſtiſſimum locum ſeruitutis tenent: ſic in ciuitate, qui ſe iſtarum rerum cupiditatibus dediderunt; ipſius ciuitatis locum penè infimum obtinent. Et Ariſtoteles lib. I. Politicorum: τὰ μὲν ἐντιμότερα ἔργα, τὰ δ' ἀναγκαιότερα, καὶ κατὰ τὴν παροιμίαν, δοῦλος πρὸ δούλου, δεσπότης πρὸ δεσπότου: id eſt, quædam miniſteria honoratiora, quædam autem magis neceſſaria: & iuxta prouerbium, Heroque herus, ſeruoque ſeruus eſt prior. Vlpianus etiam tres viſus eſt ſeruorum differentias poſuiſſe, cum ait: Etenim multum intereſt, qualis ſeruus ſit, bonæ frugi, ordinarius, diſpenſator; an verò vulgaris, vel mediaſtinus, an qualis, qualis; ſic quidem vt alios contenderit ordinarios eſſe, alios vulgares, vel mediaſtinos, alios quales quales. Idem lib. XVIII. ad Sabinum: Sufficienter autem alere, & veſtire debet, ſecundum ordinem, & dignitatem mancipiorum. Ex ordinariis autem ſeruis alij actores dicebantur, alij procuratores, diſpenſatores, nutricij, ſilentiarij, cubicularij, villici, atrienſes, & triumphales; id quod ex Sal-

L. item apud. §. 44. D. de iniuriis.

L. 15. §. 2. D. de vſufruct. & quemad.

Vide Iacobum Ræuardum lib. V. cap. XX. Variorum.

Saluiano perſpicuum, qui libro IV. de prouidentia Dei ſic de ordinariis, & vicariis ſeruis ſcribit: Ad fugam ſeruos non miſeriæ tantùm, ſed ſupplicia compellunt. Pauent quippè actores, pauent ſilentiarios, pauent procuratores: propè vt inter iſtos omnes nullorum minus ſerui ſint, quàm dominorum ſuorum: ab omnibus cæduntur, ab omnibus conteruntur. Quid amplius dici poteſt? Multi ſeruorum ad dominos fugiunt, dum conſeruos timent. Vnde illorum fugam non tam ad eos debemus referre qui fugiunt, quàm ad eos qui fugere compellunt. Vim patiuntur infæliciſſimi; famulari optant, & fugere coguntur: diſcedere à ſeruitio dominorum ſuorũ omnino nolunt, & conſeruorum ſuorum crudelitate non permittuntur, vt ſeruiant. Mendaces quoque eſſe dicuntur; ad mendacium nihilominus atrocitate præſentis ſupplicii coarctantur. Siquidem dum tormentis ſe volunt eximere, mentiũtur. Quid autem mirum, ſi poſitus in metu ſeruus, mentiri mauult, quam flagellari? Hæc Saluianus. De quibus omnibus ordine deinceps dicendum. Ac primùm quidem

ACTORES ſerui, quibus rerum omnium ſumma commiſſa; quique villicis rebus, & rationibus domeſticis præpoſiti, honeſtiſſimo præ ſeruis reliquis loco, & gradu fuerunt. Hi, interdum abſolutè actores appellantur, interdum actores rerum, actores bonorum, actores prædiorum, fundorumque. de quibus Columella Actores ſerui.

lib.I.cap.VIII. De re ruſtica: Ita fit, vt & actor, & familia peccent. Et paulò poſt: Idemque actori præcipiendum eſt, ne conuictum cum domeſtico, multoque minus cum extero habeat. Plinius Epiſt. ad Caluiſium lib.IV; & multa in libris noſtris mentio. eadem ratione actorem ſummarum eum vocat Suetonius, qui rationibus diſpungendis præerat, easque obſeruabat. De ſeruo actore Plautus in Aſinaria:

L.17.l.18. l.19.D.de pec.l.5.§.1. D.de l.41. §.4.D.de fidei com. libert.

Nam ſi ſciet noſter ſenex fidem non eſſe huic habitam,
Succenſeat, quoi omnium rerum ipſus ſummam credidit.

Irenæus aduerſus hæreſes libro IV: Quis igitur erit fidelis actor bonus, & ſapiens, quem præponet dominus ſupra familiam ad danda eis cibaria in tempore. Et Apuleius de aſino aureo lib. VIII: Seruus quidam, ait, cui cunctam familiæ tutelam dominus permiſerat ſuus, quique poſſeſſionem maximam illam, in quam deuerteramus, villicabat, habens ex eodem famulitio conſeruam coniugem, liberæ cuiuſdam extraneæque mulieris flagrabat cupidine. Saluianus lib. IV. de Prouidentia diuina: Pauent quippe actores, pauent ſilentiarios, pauent procuratores; propè vt inter iſtos omnes nullorum minùs ſerui ſint, quàm dominorum ſuorum. Ab actore differt procurator, differt etiam diſpenſator.

Procurator ſeruus. L.25.§.2. D.de ædilit. edict.

PROCVRATOR ſeruus, qui mandato domini negotia eius adminiſtrat, cui ſupellectilem, & cellaria

cellaria credi conſueuiſse, auctor eſt idem Saluianus de prouidentia Dei lib. I I I. Sicut ſerui hominum diuitum aut procuratores, quibus vel ſupellectilis copioſa, vel cellaria opulenta creduntur, fideles abſque dubio dici nõ queũt, ſi res traditas deuorarent; ſic profectò etiam Chriſtiani homines fideles non ſunt, ſi bona ſibi à Deo aſſignata corrumperent. Moris autem Romani, vt domi ſupellex, penusque omnis annulo ſignaretur; ne quid negligentia, vel furto periret. Hinc apud Plautum materfamilias:

Obſignate cellas, referte anulumq; ad me,
Ego huc tranſeo in proximum ad meam
vicinam.

Et alibi ſeruus:

Iſti parcipromi qui ſalinum ſeruis obſignant cum ſale. Q. Cicero lib. X V I. Epiſt. ad Tironem: Planè te rogo, ſicut olim matrem noſtram facere memini, quæ lagenas etiam inanes obſignabat, ne dicerentur inanes aliquæ fuiſſe, quæ furtim eſſent exſiccatæ. Plinius lib. XXXIII. cap. I. Natural. Hiſt. At nunc cibi quoque, & potus anulo vindicantur à rapina. Plautus peni procuratorem inter lautiores ſeruos connumerat, Pſeudolo, Act. I I. Sce. II.

—Ha. Quid iſtud verbi eſt?
Pſeu. Condus, promus, procurator peni.

Vlpianus: Senatus cenſuit, ne fugitiui admittantur in ſaltus, neque protegantur à villicis, vel procuratoribus poſſeſſorum. L. I. In princ. D. de ſeruis fugit.

Cellarius ſeruus.

CELLARIVS ſeruus eſt, qui ideo præpoſitus eſt cellæ, vt res & rationes ſaluæ ſint. Vlpianus lib.xx.ad Sabinum: Cellarium quoque, id eſt, ideo præpoſitum, vt rationes ſaluæ ſint, item oſtiarium, mulionemque inſtrumenti eſſe conſtat. Cella autem ſiue cellarium à reponendis, cælandisq. rebus eſculentis, & potulentis dicitur, vt tradit Donatus ad Terentium.

L.12.§.9.D. de inſtr. vel inſtr. leg.

Diſpenſator ſeruus.

DISPENSATOR ſeruus, qui familiæ rationes diſpenſat, & peculij adminiſtrationem habet. Cicero apud Nonium in verbo Æra: Quid tu, inquam, ſoles, cum rationem à diſpenſatore accipis, ſi æra ſingula probaſti, ſummam quæ ex his confecta ſit, non probare? Quintilianus lib.VI. cap.IV. Diſpenſatori, qui cum ad reliqua non reſponderet, dicebat ſubinde, Non comedi. Idem Declamatione 353. Diſpenſatorem ſupra rationes poſitum eſſe ait. Iuuenalis Sat.II.

Prælia quanta illic diſpenſatore videbis
Armigero?

Et Martialis lib.VI:

Diſpenſatoris nobile cernis opus.

L.51.l.62. D.de ſolut. L.1.D. de auro argent. l.2. de verb. ſignif.

Paulus lib.IX. ad Edictum: Diſpenſatori, qui ignorante debitore remotus eſt ab actu, rectè ſoluitur. ex voluntate enim domini ei ſoluitur: quam qui neſcit mutatam, qui ſoluit liberatur. Idem lib.VIII.ad Plautiũ: Diſpenſatorem meũ teſtamento liberum eſſe iuſſi, & peculium ei legaui. is poſt mortem meam à debitoribus pecunias exegit, an hæres meus retinere ex pecu-

lio

lio eius quod exigit, poſſit, quæritur. Pomponius: Idẽ vrbanis ſeruis tibi legatis, ſi mihi diſpenſator legatus ſit. Diſpenſatoris verò officium erat, ſeruis reliquis vſitata quædam per canonem certum ſtipendia, certoſque frumenti modios in menſem præſtare. Ex quo illud Terentij in Phormione:

Quod ille vnciatim vix demenſo ſuo
Suum defraudans genium comparſit miſer,
Id illa vniuerſum abripiet.

At quaternos frumenti modios ſerui quolibet menſe à dominis ſuis accipiebant, & id Demenſum dicebatur, verùm à dimetiendo, nõ à menſe: quamuis Donatus demenſum vtrum à menſe, an à metiendo appellatum ſit, incertum eſſe ſcribit, non rectè. Veteris certè huius moris in Plauto ſunt non obſcura quoque veſtigia, qui ſic Antiphonem ſeruos ſuos alloquentem introducit: Vos meminiſtis quot Calendis petere demenſum cibum; Qui minus meminiſtis quod opus ſit facto facere in ædibus. Vbi, quot Calendis, pro quot menſibus poſitum, id eſt, in menſes ſingulos meminiſtis petere demenſum cibum, quem diaria appellarunt. Martialis: In Sticho.

Sed Lupus vſuram, puerique diaria poſcunt.

Seneca lib. IX. Controuerſiar. : Cùm introductus eſſet è carcere in Senatum, poſtulaturus vt diaria acciperet. Iuſta Columella vocat: Diligenter, inquit, dominus, cum & ab ipſis, tum & abſolutis, quibus maior eſt fides, quærat, an ex ſua conſtitutione iuſta percipiant: atque ipſe

panis, potionisque bonitatem guſtu exploret. Canonem Saluianus de prouidentia Dei lib. IV. Ac primum ſerui, ſi fures ſunt, ad furandum egeſtate coguntur; quia etiam ſi iis ſtipendia vſitata præſtentur, conſuetudini hæc magis quàm ſufficientiæ ſatisfaciunt, & ita implent canonem, vt non expleant ſatietatem. Nam ſeruorum victus conſtabat pane tantum, aqua, ſale, & aceto. Horatius ad demenſum ſeruorum eleganter, & feſtiuè ſic alludit:

Libro Serm. Satyr. I.

Millia frumenti tua triuerit area centum,
Non tuus hoc capiet venter plus, quam meus, vt ſi
Reticulum panis venales inter onuſto
Forte vehas humero, nihilo plus accipias, quam
Qui nil portarit.

Nam qui viaticum inter venalitios ſeruos portabant, ideo non plus in alimentum accipiebãt quam cæteri; quia ſerui ex demenſo viuebant, & demenſum illud ſingulis æquales portiones tribuebat. Per diſpenſatores etiam olim nomina faciebant. Quintilianus Declamatio. 345. Satis ſit vobis, ô diuites, hoc veſtras diſpenſare fortunas, quod per diſpenſatores fœnoratis. Itaque Theophilus Diſpenſatorem definit οἰκέτην ὃς εἴωθεν ἐκδανείζειν τὰ δεσποτικὰ χρήματα. Diſpenſatores verò, qui pecuniarum adminiſtrationem habebant, ab antiquo pecuniæ appendendæ more dicti, vt Varro, Sex. Pomp. & Iſidorus tradunt. Et qui principum pecunias curant,

L. vlt. §. ſi inter D. de verb. ſignif.

In §. rectè. Inſtitut. mandat.

rant, theſaurorumque adminiſtrationem habent, in conſtitutionibus diſpenſatores vocantur: qua in re ſeruorum quoque miniſterio Imperatores vſi ſunt. De Cæſare Macrobius libro II. Saturn. cap. III. Secuto omnium riſu Diſpenſatorem Cæſar vocauit, & centum ſeſtertia Græculo numerari iuſſit. Suetonius in Auguſto, cap. LXVI. Diomedem diſpenſatorem, à quo ſimul ambulante, incurrenti repentè fero apro per metum obiectus eſt, maluit timiditatis arguere, quàm noxæ. Nerone: Mox tribus vrbanas ad ſacramentum citauit, ac nullo idoneo reſpondente, certum dominis ſeruorum numerum indixit. Nec niſi ex tota cuiuſque familia probatiſſimos, ne diſpenſatoribus quidem, aut amanuenſibus exceptis, recepit. Et Veſpaſiano: Admonente diſpenſatore quemadmodum ſummam rationibus vellet inferri. Plinius lib. VII. cap. XXXIX. à Nerone diſpenſatorem HS. CXX. M. manumiſſum refert. Idem lib. XXXIII. cap. XI. Seruus Claudij Druſillanus, nomine Rotundus, diſpenſator Hiſpaniæ citerioris, quingenariam lacem habuit. Tacitus in Galbæ hiſtoria: Corpus, diſpenſator Argius è primoribus ſeruis, humili ſepultura in priuatis eius hortis contexit.

L. 1. c. ſi aduerſ. fiſc. l. 4. c. de fide inſtru.

Negotiatores ſerui, qui præpoſiti ſunt negotij exercendi cauſa, veluti qui ad emendum, locandum, conducendum præpoſiti. Marcianus: Legatis ſeruis, exceptis negotiatoribus; Labeo ſcripſit, eos legato exceptos videri, qui

Negotiatores ſerui. L. 65. D. de leg. lib. 3.

præpoſiti eſſent negotij exercendi cauſa, veluti qui ad emendum, locandum, conducendum præpoſiti eſſent.

Conturbatores ſerui. CONTVRBATORES ſerui veteribus dicebantur, qui domini pecuniam inuertunt, & partem ſibi ſeruant. Hinc Alphenus: Si quis piſtor, ait, ſeruum ſuum ſolitus fuit ad certum locum mittere ad panem vendendum, deinde conturbauerit. Et illud Martialis lib. VII. Epigram. XXVI:

L. 5. §. idem Labeo. D. de inſtitor. l. 16. D. de in rem verſ.

Conturbator aper, vilius eſurio.

Nam qui non ſunt ſoluendo, neque ſe extricare nominibus poſſunt, & ære alieno, illi conturbant. Conturbare etiam pro decoquere Iureconſulti accipiunt. Martialis lib. Epigram. IX:

Conturbabit Atlas, & non erit vncia tota,
Decidat tecum qua pater ipſe Deûm.

Nutricij ſerui. NVTRICII ſerui, qui Cæſares, vel patriciorum, & equitum pueros à iuuentute educabant, & inſtruebant; qui & educatores, & pædagogi dicebantur. Cæſar libro primo Ciuilis belli: Interim diſſenſione orta inter Achillam, qui veterano exercitui præerat, & Arſinoën regis Ptolemæi minorem filiam, cum vterque vtrique inſidiaretur, & ſummam imperij ipſe obtinere vellet, præoccupat Arſinoë per Ganymedem eunuchum nutricium ſuum, atque Achillam interficit. Idem libro 3. belli Ciuilis: Nutricius eius pueri eunuchus. Et Herodianus ſub finem lib. 3. hiſtoriæ Auguſtæ: Nam & medicos ſupplicio affecit, quod ſibi parum obtempera-

temperauerant, iubenti ſenis maturare necem, nutriciosque ſuos iuxta & fratres, quod de reconciliandis egiſſent, ne vno quidem reliquo ſuæ crudelitati facto, ex eo ordine hominum, qui in honore aliquo fuerant, quique ipſius parentem obſeruauerant. Scæuola: Prædia maritima cum ſeruis, qui ibi erunt, & reliquis colonorum, nutritori ſuo legauit. Tacitus lib. XIII. Nam vt proximus quiſque Britannico neque fas, neque fidem penſi haberet, olim prouiſum erat. primùm venenum ab ipſis educatoribus accepit, tranſmiſitque exoluta aluo parum validum, ſiue temperamentum inerat, ne ſtatim ſæuiret. Capitolinus in Pio: Inter argumenta pietatis eius & hoc habetur, quod cum Marcus mortuum educatorem ſuum fleret, vocareturque ab aulicis miniſtris ab oſtentatione pietatis, ipſe dixerit: Permitte, inquit, illi vt homo ſit: neque enim vel philoſophia, vel imperium tollit affectus. Apuleius lib. x: Ad quendam compertæ grauitatis educatorem ſuum protinus refert. Et Iuſtinianus Imperator: Veluti ſi quis patrem, aut matrem, filium, filiámve, aut fratres, ſororésve naturales, aut pædagogum, aut nutricem, aut educatorem, alumnũ alumnámve, aut collactaneum manumittat. L. 17. D. de inſtr. vel inſtrum.

MEDICOS ſeruos ſanitatis cauſa etiam ditiores Romani habuerunt, qui artem medendi norant. Scæuola: Lucius Titius ita teſtamento cauit: Medicos tibi commendo illum, & illum. in tuo iudicio erit, vt habeas bonos libertos, & medicos. Medici ſerui. L. 41. §. 6. D. de fideicom. libertat.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

medicos. quod ſi ego libertatem eis dediſſem; veritus ſum,quod ſorori meæ chariſſimæ fecerunt medici ſerui eius manumiſſi ab ea:qui ſalario expleto reliquerunt eam. Plautus in Aularia:

Nummo ſum conductus, plus iam medico mercede opus eſt.

Silentiarij ſerui.

Silentiarii ſerui, vt Seneca quadam epiſtola refert, qui in familia cæterorum ſeruorum murmur cohibebant. De quibus Saluianus lib. iv. de prouidentia Dei: Pauent quippe actores, pauent ſilentiarios, pauent procuratores. Silentiariorum qui murmur voce compeſcunt, ſchola erat in aula Conſtantinopolitana, vt ex Nicephoro lib. xvi. cap. xxiv. perſpicuum. Procopius lib. ii. de bello Perſico teſtatur hos in palatio imperatoris fuiſſe ad ea quæ ſunt quietis miniſtros; etenim Adolium ſcribit Acarij filium genere Armenium, in palatio Imperatoris fuiſſe ad ea quæ ſunt quietis, miniſtrum: Quod, inquit, munus, Romani ſilentiariũ vocant: & quia principis arcanorum eſſent conſcii, ſunt qui Auricularios item vocent. De his ſilentiariis ſacri palatij viris ſpectabilibus Iuſtinianus C. tit. de Silentiariis: Viros clariſſimos ſacri noſtri palatij ſilentiarios circa latus noſtrum militantes, de tutelis, & curationibus excuſari ſancimus. Et D. Ambroſius in oratione de morte Valentin.: Veſperi profectus eſt ſilentiarius, tertio die mane quærebat, iam ne remoraſſet.

Cubi-

CVBICVLARIVS ſeruus, qui cubiculum do-ini obſeruabat. Quintilianus Declamat ccc-III: Seruum Tarſi cubicularium eius, qui :ciſus eſt. Apuleius lib.x. De aſino: Confe-im cubiculariis mulieris attractis vi tormen-rum, veritatem eruit. Et Marcianus: Cu-cularios autem, vel obſonatores, vel eos qui ſcatoribus præpoſiti ſunt, non videri nego-ationis appellatione contineri. Alphenus hos umerat inter eos quos vſus ſui cauſa paterfa-ilias habet. Cicero V. in Verrem: Hunc veſtri nitores, hunc cubicularij diligunt. Suetonius Domitiano cap. XVII: Et Saturius decurio ibiculariorum. Præpoſitum etiam cubiculo gimus apud Suetonium in Domitiano, & Ti-erio.

Cubicularius ſeruus.

Lib. 65. D. de leg. lib. 3. l. 14. §. ſi pa-tris. de bon. libert.

L. 203. in fin. D. de verb. ſignif.

cap. XVII. & cap. XXI.

VILLICVS ſeruus, qui præpoſitus eſt rationi-is ruſticis, fructibus percipiendis, vniuerſo-ue operi ruſtico. Varro lib. I. de re Ruſt. Villi-is agri colendi cauſa conſtitutus, atque appel-tus à villa, quod ab eo in eam conuehuntur uctus, & euehuntur, cum veneunt. Vlpianus: omines qui agrum colunt, & qui eos exer-nt, præpoſitive ſunt his: quorum in numero nt villici: itaque Plautus villicũ inter lautio-s ſeruos cõnumerat, Caſina, Act. II. Sce. vlt. Ch. Illuc eſt hunc quod hic præfecit villicũ. oratius lib. I. Epiſt.

Villicus ſeruus.

L. 8. D. de inſtr. vel inſtrum.

Villice ſyluarũ, & mihi me reddentis agelli. ſeminere eiuſdem Scæuola, Papinianus, alij. olumella lib. II. Villicus ſemper caueat, ne

L. 16. D. de inſtit. act. l. 8. de inſtr. leg. l. 203. de verb. ſignific.

 improui-

improuidus ab opere vincatur. res eſt agreſtis, inſidioſa cunctanti. Sed poëtæ Villici appellationem ad præfectos quoſlibet transferunt, vt Iuuenalis ad præfectum Vrbi, de Pegaſo iuriſconſulto ſcribens:

Pegaſus attonitæ poſitus modò villicus Vrbi.

Inſcriptio Patauina ad præfectum ærarij:

Villicus ærari quondam, nunc cultor agelli.

Villica autem vxor villici. Martialis lib. 1:

Pinguis inæquales onerat cui villica menſas.

Iuuenalis Sat. 11:

Aſparagi, poſito quos legit villica fuſo.

Faber ſeruus. FABER ſeruus, qui villæ reficiendæ cauſa paratus eſt. Vlpianus: Item fabrum, qui villæ reficiendæ cauſa paratus ſit. L. 12. §. 5. D. de inſtr. vel inſtrum. legat. Cicero pro Plancio: Si pro fabro, aut textore emimus.

Atrienſes ſerui. ATRIENSES ſerui, qui atrium obſeruant, & cuſtodiunt, ne quid ex imaginibus, ſtemmatibus, ac cæteris quæ in atrio reponi ſolent, deperiret; & qui ſupellectilem ædium, aut villæ exponūt, ſimulque atrium omni ex parte mundum, & nitidum vt ſit, procurant. Varro lib. 7. de ling. Lat. Plinius lib. 35. nat. hiſt. cap. 2. Vitruuius lib. 6. cap. 4. vbi de atriis. Columella lib. XII. cap. III. Tum inſiſtere atrienſibus, vt ſupellectilem exponant, & ferramenta deterſa nitidentur, atque rubigine liberentur. Itaque hos Cicero, & Plautus inter lautiores ſeruos connumerant. 5. Parad. Pſeudolo, Act. II. Scen. II.

—Ha. Quid iſtuc verbi eſt?
Pſeu. Condus, promus, procurator peni.
Ha. Quaſi te dicas atrienſem.

Pſ. Ego?

Pſ. Ego? imò atrienſi ego impero.

Et Aſinaria, Actu II. Sce. II.

Extemplò facio facetum me, atque magnificum virum, Dico me eſſe Atrienſem.

Ad hos reſpexit Virgilius:

Fit ſtrepitus tectis, vocemq. per ampla volutāt Atria.

Nam vt ait Cato, & in atrio, & duobus ferculis epulabantur antiqui. Vnde Iuuenalis Sat. I.

Quis fercula ſeptem; Secretò cænauit anus?

Vbi etiam pecunias, & cætera precioſiora habebant Romani; vnde qui honoratiores erant, liminum cuſtodes adhibebant. Hinc ſeruus ad limina dictus pro atrienſi apud Apuleium in ſecundo De aſino: & apud Virgilium libro XX. Æneidos: Seruus ad Limina.

—Qui Dardanio Anchiſæ

Armiger ante fuit, fidusq. ad limina cuſtos.

Meminit huius generis ſeruorum Cicero in Piſonem: Serui ſordidati miniſtrant, nonnulli tiā ſenes, idem coquus, idem atrienſis. Atrienes autem non in Vrbe tantum, ſed ſi villa cultior, etiam in villis erant. Vnde Vlpianus ait ndo inſtructo legato, non modo inſtrumenta ndi, ſed ſi villa cultior eſt, etiam atrienſes acdere legato. Hi & Atriarij dicti; quos tamen ios eſſe ab atrienſibus cum doctiſſimo Petro bro crediderim: illos honeſtioris cōditionis, s minus honeſtos, veluti quoſdam illorum arios; qui ad atrium tanquam ad oſtium eius

L. 8. D. de inſtr. leg. l. 1 5. §. 1. D. vſufr. l. 203. de verb. ſignif. L. 1. §. caupones. D. naut. caup. ſtab. Lib. 2. Semeſt. cap. 12.

obſeruandi gratia ſtarent, qui id tergerent, qui verrerent, qui ſpargerent.

Triumphalis ſeruus. TRIVMPHALIS ſeruus, qui triumphantis aureum currum ſequebatur. Pollio in Claudio Cæſare: Factus, inquit, miles barbarus, & colonus ex Gotho: nec vlla fuit regio, quæ Gothũ ſeruum triumphalem quodam ſeruitio non haberet. Meminere huius Appianus Alexandrinus in Libyco, & Plutarchus in Æmilio: Et ſeruus triumphalis, qui in curru eodem ſupra triumphantis verticem coronam ex auro tenebat à tergo, cui annulus in digito ferreus erat. Plinius lib. XXXIII. cap. I: Et cum corona ex auro Hetruſca ſuſtineretur à tergo, annulus tamen in digito ferreus erat, æquè triumphantis, & ſerui fortaſsè coronam ſuſtinentis. Zonaras refert publicum miniſtrum in eodem curru coronam auream ſuſtinuiſſe à tergo ſupra triumphantis verticem, & dixiſſe ſubinde: Reſpice futura, & hominem te eſſe cogita. Atque hæc de ſeruis ordinariis.

Vicarius ſeruus. VICARIVS eſt ſeruus ſerui maioris in familia, qui nimirum ſeruit ſeruo ordinario. Auctor eſt enim Vlpianus ordinarios ſeruos ſub ſe vicarios habuiſſe, iiſque velut dominos ſic imperaſſe, vt vicarij eſſent cum ſuis peculiis in peculio ordinariorum: Si ſeruus meus, inquit, ordinarius vicarios habeat; id quod vicarij mihi debent, an deducam ex peculio ſerui ordinarij? & Proculus, & Attilicinus exiſtimant, ſicut ipſi vicarij ſunt in peculio, ita & peculia eorum. Et id

L. 17 D. de peculio.

quidem quod mihi dominus eorum, id eſt,
dinarius ſeruus debet, etiam ex peculio eo-
m detrahetur: id verò quod ipſi vicarij de-
nt, duntaxat ex ipſorum peculio. Inde vica- Seruus peculiaris.
os ſeruos, peculiares nuncupatos eſſe idem
lpianus refert: Miles, inquit, manumitten- L.3.§.miles. D. de ſuis & legit.
ſeruum peculiarem ſuum facit libertum, &
legittimam hæreditatem eius admittetur.
Scæuola: Si Sticho manumiſſo peculium le- L.21. D. de pecul. leg.
tum ſit, & Titio ſeruus peculiaris: quantum
culio detractum erit ob id quod domino de-
tur, tantum ei accedere, cui vicarius legatus
, Iulianus ait. Suetonius Iulium Cæſarem
dit ſeruos peculiares præpoſuiſſe monetæ,
ıblicisque vectigalibus: qua re multorum of-
nſionem Cæſar contraxit, quod monetæ, cui
umuiri monetales præerant, & vectigalibus
uos ſuos præfecerat: vbi peculiares ſeruos,
Turnebus ait, ſeruos Cæſaris proprios in- Lib.11. Aduerſar. c.27.
lligit; quomodo & Plautus in prologo Ca-
eiuor.: Hic poſtquam hunc emit, dedit eum
ıic gnatoſuo peculiarem. Apud Vlpianum L.4.§.3.D. de his qui not. infam.
rò Pomponius ſcribit eum qui ſeruitute pe-
liaria mancipia proſtituta habuit, infamia
ıtari poſt libertatem: dubium enim non eſt,
ıin de ſeruis ordinariis vicaria mancipia ſua
oſtituentibus, ſenſerit hoc in loco Pompo- L.6.§.3.D. de pecul. legat.
us. Eadem ratione & vicariorum vicarij erāt
m, vt Vlpianus ait, ſi ſeruus, & vicarius eius
eri eſſe iuſſi ſunt, eisque peculia ſua legata
ıt; verba ſecundum voluntatem teſtatoris ex-
audien-

audienda, tanquam de duobus ſeparatisque peculiis teſtatore locuto: & ſecundum hæc vicarius vicarij non communicabitur, niſi hæc mens fuit teſtantis. Et Celſus: Si ſeruus liber eſſe iuſſus ſit, eique peculium legatum ſit; vicariorum eius vicarij legato continentur. Atque hoc eſt, quod Horatius ait:

L. 25. D. de pecul. legat.

In Sermonib.

Siue vicarius eſt, qui ſeruo paret, vti mos
Veſter, ait, ſeu conſeruus.

Et Martialis Epigrammatum ſecundo:

Eſſe ſat eſt ſeruum, iam nolo vicarius eſſe:
Qui rex eſt, regem Maxime non habeat.

Peculiatus ſeruus. L. 23. D. de act. empt.

Peculiatus autem ſeruus dicitur, qui peculio eſt inſtructus, vt & apud Apuleium peculiatus libertus, cui contrarius expeculiatus apud Plautum. Porrò inter vulgares, ſiue vicarios ſeruos lecticarij, capſarij, librarij, ante-ambulones, curſores, topiarii, viridarii, paſtores, ſaltuarii, diætarii, aquarii, obſonatores, ſtructores, vocatores, piſtores, & coci numerandi ſunt.

Lecticarij ſerui.

Lecticarii ſerui, qui lecticam humeris ſubeuntes portabant, quæ hexaphoros dicebatur, cum à ſex ſeruis ferebatur. Martial. lib. II, in Zoilum Epigram. XXCI:

Laxior hexaphoris tua ſit lectica licebit:
Dum tamen hæc tua ſit, Zoile, ſandapila.

Idem lib. VI.

Inuidioſa tibi quàm ſit lectica requiris?
Non debes ferri mortuus hexaphoro.

Vnde Iuuenalis:

——Cum iam ſexta ceruice feratur.

Cum

ım ab octo, octophoros: illa viris, & fœminis
mmunis; hæc fœminis, & ægrotis magis in
ı. Suetonius Caligula: Iter confecit modò
tinanter, & rapidè: interdum adeò ſegniter,
delicatè, vt octophoro veheretur. Martialis
).VI:

Octophoro ſanus portatur Auite Philippus:
Hunc tu ſi ſanum credis Auite, furis.

Idem:

Octo Syris ſuffulta datur lectica puellæ.
ɔuleius in Apologia II: Vectabatur octopho-
. Lecticariorum meminere Pomponius, Scæ-
ɔla, Vlpianus, alij: Legato continentur manci-
a, puta lecticarij, qui ſolam matrem familias
ɔrtabant. Seruius Sulpitius ad Ciceronem:
oactus ſum in eadem illa lectica, qua ipſe de-
tus eram meiſque lecticariis in vrbem eum
ferre. Seneca lib. IV. Epiſtol. XXIX: Non tur-
ım ſeruorum lecticam tuam per itinera vrba-
ı, ac peregrina portantium. Suetonius in
'thone: Muliebri ſella in caſtra contendit, ac
:ficientibus lecticariis cum deſcendiſſet, cur-
mque cepiſſet, laxato calceo reſtitit. Idem
aligula cap. LVIII. Ad primum tumultum le-
icarij cum aſſeribus in auxilium accurrerunt.
acitus cum Galbæ Cæſaris necem deſcribit:
'mnes, ait, diffugerant, præter vnum centurio-
:m, nomine Sempronium, qui nullo priuatim
:neficio à Galba affectus, ſed honeſtati, maie-
atique imperatoriæ opem ferens, ſolus ſtetit
ıte lecticam: ſublataque voce centuriali, iu-
bebat

L. 44. D. de leg. lib. 3. l. 8. §. vlt. D. de leg. lib. 1. l. 65. de lege lib. 2. l. 15. D. de aur. & argent.

bebat milites irruentes parcere Imperatori; & cum diu repugnaſſet, tandem corruit. Tunc Galba trepidatione lecticariorum proiectus eſt ſella. Porrò delicatioribus curæ erat, vt hi ſplendidè amicti, & formoſi eſſent, veſtiti ferè vt calones, & militariter pænulati. Seneca Epiſt. CXI: Hoc ipſe mihi dico, quotiens tale aliquid præſtrinxerit oculos meos, quotiens occurrit domus ſplendida, cohors culta ſeruorum, formoſis impoſita calonibus. Idem de Beneficiis lib. III. cap. XXVIII: Quò tandem ab iſtis gerulis raperis, cubile iſtud tuum circũferentibus? quò te penulati iſti, in militum quidem non vulgarem cultum ſubornati? quò, inquam, te iſti ferunt? ad oſtium alicuius oſtiarij, ad hortos alicuius ne ordinarium quidem habentis officium. Et ſic diuites Romani vehi ſolebant, quod Tertullianus quoque in libro ad vxorem teſtatur. Lecticarij ſerui etiam qui lecticas faciunt. Marcianus: Si ex officio quis ad artificium tranſierit, quidam rectè putant legatum extingui: quia officium artificio mutatur. Non idem econtrario cum lecticarius cocus poſteà factus eſt. Si verò vnus ſeruus plura artificia ſciat, & alij coci legati fuerint, alij textores, alij lecticarij, ei cedere ſeruum dicendum eſt, cui legati ſunt, in quo artificio plærumque verſabatur. Cicero pro Sexto Roſcio: Mitto haſce artes vulgares, coquos, piſtores, lecticarios. Inſcriptio vetus Romæ trans Tiberim ad D. Cæciliæ:

L. 65. §. 1. D. de leg. lib. 3.

DIS.

DIS. M. TI. CLAVDIO. AVG. LIB. TIRANO. EX. CORPORE. LECTICARIORVM. CÆSARIS. VIX. ANNIS. LXXXV. M. LICINIVS. TIMETVS. ET. SEXTIA. FELIX. BENEMERENTI. POSVERVNT.

Erant & lecticarij olim,qui efferendis cadaveribus deſeruiebant, qui & κοπιάται appellantur τὰς τῶν νεκρῶν κλίνας ἄγοντες. Lecticis enim,& ſandapilis mortuorum corpora efferebantur; ſandapila à quatuor tantum ſeruis portata. Martialis lib.VII. Epigram. LXXV: Nouell. Conſtitut. 43.

Quatuor inſcripti portabant vile cadauer,
Accipit infælix qualia mille rogus.

Et populus in ſandapila efferebatur. Idem lib.VIII.Epigram.LXXV:

Permutatur onus, ſtipataque tollitur altè
Grandis in anguſtâ ſarcina ſandapilâ.

Suetonius Domitiano,cap.XVII: Cadauer eius populari ſandapila per veſpillones exportatum. Serui etiam teſtamento manumiſſi, qui liberti Orcini dicti ſunt, certum, & proprium quodam ſandapilæ genus habebant. Martial.lib.X. Epigram.V.

Vocet beatos,clamitetque felices,
Orciniana qui feruntur in ſponda.

Lecticarios autem Catullus epigram.X. ad lecticam homines vocat, originem lecticarum referens ad Bithynos: Homines ad lecticam, pro lecticariis.

At certè tamen, inquit,quod illic
Natum dicitur eſſe, comparaſti
Ad lecticam homines,

Et

Et Cicero lib.v. in Verrem: Nam vt mos fuit Bithyniæ regibus, lectica octophoro ferebatur. Laxa verò lectica potentiorum fuit; minuta, & arcta tenuiorum: quarum vſum Domitianus Imperator probroſis fæminis ademit, vt Suetonius, cap.VIII. refert.

Pollinctor ſeruus.

POLLINCTOR, ſeruus; qui mortuorum corpora lauat, vngit, & curat. Vlpianus: Si libitinarius, quos Græci νεκροβάπλας vocant, ſeruum Pollinctorem habuerit, isque mortuum ſpoliauerit. Varro in Satyra: Mutuum muli ſcabunt, ſiue περὶ ἀφορισμοῦ. Itaque plures dies inter medici diſceſſum, & aduentũ pollinctoris interfuerunt. Plautus Pœnulo:

L. 5. D. de Inſtitor. Act.

> Carthaginienſes fratres duo fuerunt,
> Eorum alter viuit, alter eſt mortuus:
> Propterea apud vos dico confidentius;
> Quia mihi pollinctor dixit, qui eum pollinxerat.

Aſinaria Sce. Ain tu.

Et paraſitus Plautinus Demænetum vxoris minis auditis, metu eſſe exanimatum, & ferè mortuum ſignificaturus, feſtiuè ait:

> Ecquis currit pollinctorem accerſere?

Martialis lib. x.

> Iam ſcrobe, iam lecto, iam pollinctore parato.

Cuius moris meminit Arnobius libro primo aduerſus gentes: Vnus fuit è nobis, qui redire in corpora iamdudum animas præcipiebat efflatas? prodire ab aggeribus conditos? & poſt diem funeris tectos pollinctorum velaminibus

ſ expediri? Apuleius in Hermagora: Pollin-
or eius funeri dum vnctionem parat. Ante
ctionem corpora lauari ab amicis mos erat.
rg. VI. Æneid.

Per calidos latices & aliena vndantia flammis,
Expediunt, corpuſque lauant frigentis, & vngunt.

ius tamen muneris curam ad mulieres per-
uiſſe Muretus Variarum Lectionum lib. III.
p. XIX. docet hoc verſu Ennij:

Tarquinij corpus bona fœmina lauit, & vnxit.

ide, Tertullianus in Apologetico, mor-
is parari ſilicernium, obbam, pollincto-
n ſcripſit: qua de re fuſius tractant doctiſſi-
viri Ioannes Meurſius, & Iohannes Kirch-
nnus in libris De Funeribus Romano-
m: Quæ autem ad pollincturam pertine-
nt, à Libitinariis in templo Libitinæ vende-
ntur.

CAPSARIOS ſeruos Paulus nominat, qui
rcede ſeruanda in balneis veſtimenta ſuſci- Capſarij ſerui.
int, quòd capſis ea includant: Aduerſus, in-
it, capſarios quoque qui mercede ſeruanda L. 3. §. vlt. D. de offic. præf. vigil.
balneis veſtimenta ſuſcipiunt, iudex eſt con-
utus, vt ſi quid in ſeruandis veſtimentis frau-
lenter admiſerint, ipſe cognoſcat. Hi ad fores
re ſolebant, id quod Epiphanius apertè indi- In Panar. lib. II.
, dum Adamitarum mores peſſimos deſcri-
; quos inter cætera etiam nudis corporibus

conuentus habuiſſe in hypocauſtis refert, & ad fores adſtitiſſe ipſis quoſdam capſariorum inſtar, qui eorum veſtimenta ſuſciperent, & cuſtodirent. Vlpianus capſarios vocat, qui pueris euntibus in ſcholam libros portant: Si collactaneus, ait, ſi educator, ſi pædagogus ipſius, ſi capſarius, id eſt qui portat libros. De his Suetonius in Nerone, cap. xxxvi. Conſtat quoſdam cum pædagogis, & capſariis vno prandio pariter necatos. Iuuenalis Satyr. x.

Quiſquis adhuc vno partã colit aſſe Mineruã,
Quem ſequitur cuſtos anguſtæ vernula capſæ.

L. vlt. D. de iure immunit. Erant inſuper capſarij Romanis dicti, qui capſæ nummariæ apud argentarios, & numularios præpoſiti erant; & capſarij capſarum opifices; quibus aliquam vacationem munerum grauiorum conditio tribuit; vt ſunt menſores, optiones, valetudinarij medici, capſarij artifices, & qui foſſam faciunt. Præterea hi & Arcarij ab arca nominabantur, qui non ſolum veſtimenta ad balnea portabant, verum etiam reliqua omnia genera veſtimentorum adſeruabant. Scæuola Arcarium ſeruum dicere videtur, cui arcæ, in qua domini pecunia condita, procuratio commiſſa eſt, idem qui diſpenſator. Stichus, inquit, arcarius probante domino, nomina fecit, & rationes à domino ſcriptas exhibet.

Arcarij ſerui.

L. 41. §. 17. D. de fideicom. libertat.

Saccularij ſerui.

SACCVLARII, qui vetitis, & magicis artibus ex alienis ſacculis, aut ſubducunt pecuniam, aut ſubtrahunt, quos Vlpianus ait plus quàm

fures

res. puniendos. nam ſubducere eſt elicere pecuniam ad ſe arte, vel qua alia ratione illici-; ſubtrahere, eſt manu auferre. Eiuſmodi æſtigias Syneſius in epiſt. Euthalij cuiuſdam ſcribit, quem & βαλλαντᾶ, id eſt Sacculariumocat, qui cum in mulcta ſoluenda vnum ſaclum oſtentaſſet, in quo aurei nummi erant, alium huic ſimillimum occultaret, in quo tei; numerata pecunia aurea, & ſuo reddita cculo, mox clam alterum pro altero ſubpoit, & tradidit.

L. ſaccularij. D. de extraord. criminib. l. 1. de effractor.

Vestispici appellantur veſtium cuodes ſerui, quod frequenti diligentia veſtes ſpiciant, vt tradit Nonius. Plautus Triummo:

Veſtiſpici ſerui.

——ducitur familia tota,
Veſtiſpici, vnctor, auri cuſtos,
franius Vopiſco:
odi non inſcitulam ancillulam veſpere, & veiſpicam. Veſtiſpicam autem quam hîc Afraus dicit, aliter Latini à veſte vocant; vt pueros potione, à ſupellectile, à pedibus, à rationiis. Oſtendit lapis Romanus:

M. VLPIO. AVG. LIB. PHÆDIMO DIVI TRANI AVG. A. POTIONE. ITEM. A. LAGVNÆ. ET ICLINARCH. LICTORI. PROXIMO. ET A COMENT. BENEFICIORVM. VIXIT. ANN. XXVIII. BSCESSIT. SELINVTE. PRI. IDVS. AVGVST. GRO. ET. APRONIANO. COS. RELIQVIÆ. TRECTÆ. EIVS III. NONAS FEBR. EX PERMIS. COLLEGII. PONTIFICVM. PIACVLO. FACTO.

CATVLLINO. ET APRO COS. DVLCISSIMÆ. MEMORIÆ. EIVS. VALENS. AVG. LIB. PHEDIANVS. A VESTE. BEN. MER. FECIT.

Et in antiqua inſcriptione appellantur Ad veſtem, vt Ad cyathos, Ad pedes:

T. STATILIVS. MALCHIO. AD VESTEM.

Ornatrices. L. 65. D. de leg. lib. 3.

ORNATRICES puellæ quæ mulieribus comas exornabant. de quibus Vlpianus: Item mancipia alia: puellæ fortaſſis queis ſibi comas mulieres exornant. Et Marcianus: Ornatricibus legatis, Celſus ſcripſit, eas, quæ duos tantùm menſes apud magiſtrum fuerunt, legato non cedere: alij & has cedere: ne neceſſe ſit, nullam cedere: cum omnes adhuc diſcere poſſunt: & omne artificium incrementum recipit; quod magis obtinere debet: quia humanæ naturæ cõgruum eſt. Ouidius: Tuta ſit ornatrix. Vetus inſcriptio: CINERIBVS HAMILLÆ ALBIONIÆ QVINTÆ ORNATRICI FESTVS M. SEPTIMI GALLI DISPEN. CONTVBERNALI B. M. F. ET SIBI. Acus autem, qua ornatrix vtitur, acus comatoria Petronio, Acus crinalis Apuleio dicitur.

Tonſores ſerui. L. 12. §. 5. D. de inſtr. vel inſtrum. leg.

TONSORES ſerui, qui familiæ ruſticæ cauſa parati ſunt, & TONSTRICES ancillæ in familia Romanorum reſecandis crinibus, & vnguibus. Valerius Maximus lib. III: Egreſſo cubiculum Bruto cultellum tonſorium quaſi vnguium reſecandorum cauſa popoſcit; eoque velut fortè elapſo ſe vulnerauit: Clamore deinde ancillarum in cubiculum reuocatus Brutus, obiurgare

: eam cæpit, quod tonſoris præripuiſſet offi-
ium. Vlpianus: Tonſores,& fullones,& foca- L.12.§.6.D. de inſtr. vel inſtru. leg.
iæ, non agri ſunt inſtrumentum, ſed inſtru-
ienti. Plaut. Truculento: Nam mihi diuidia
t tonſtricem meam ſic mulctatam malè.
bidem: Ancillas duas tonſtrices ducet; alteram
onſtricem huius, alteram ancillam ſuam.

Exactores ſerui, qui pecunias dominorum Exactores ſerui.
cigebant, de quibus Scæuola: Si qui minus L.41.§.17.
oluendo fuerint debitores, quibus alij exacto- D. de fidei-com. libertat.
es erant applicati, nondum videatur conditio-
i ſatisfactū. Et qui dominorum loco ædificiis
ficiendis, rebusque omnibus interfuere; quo-
um mentionem faciunt vetuſtæ inſcriptio-
es, quarum altera Romæ; altera Veronæ re-
erta eſt:

Romæ:

D. M. S.

M. AVRELIVS AVGG. N. N. LIB. EPAPHRO-
ITVS EXACTOR OPERVM DOM. N. N. CO-
VM ET LABERIA FELICI: FECERVNT SIBI.
T SVIS.

Veronæ:

BLANDVS C. AFINI ASCLÆ SER. MVRRANVS.
. CLODI TVRPIONIS SER. AVCTVS M. FA-
RICI SER. CONVITIVM. REFECERVNT TEC-
VM. PARIETES. ALEVARVNT. VALVAS. LI-
IEN. DE SVA PECVNIA LARIBVS DANT.
OSSO CORNELIO LENTVLO L. PISONE AV-
VRE COSS.

Emiſſarij ſerui.

EMISSARII ſerui, qui iuuenibus amaſias, & equos generoſos perquirebant, quos Pædianus conciliatores furtorum vocat: itemque hi qui rapinas, & diuitum bona quæ poterant proſcribi, inueſtigabant. Horum meminit Cicero IV. Verr.: Petit Næuius Turpio quidam iſtius excurſor, & emiſſarius. Idem V. in Verrem: Dubitaturum quemque exiſtimas, quin illis emiſſariis hæc tibi omnis pecunia quæſita ſit? Et rurſus: Magni ſua putabant intereſſe, publicè potius quamuis magno emi, qui in aliquem iſtius emiſſarium incideret. Et in Epiſt. ad M. Marinum: Hic ſimiolus animi cauſa, me, in quem inueheretur, delegerat: perſuaſeratque nonnullis inuidis meis, ſe in me emiſſarium ſemper fore. Suetonius in Galba: Quin etiam populo Romano depoſcente, ſupplicium Haloti, & Tigillini, ſolos ex omnibus Neronis emiſſariis vel magnificentiſſimos. Ammianus Marcellinus: Per emiſſarios quoſdam fallendi, perſtringendique gnarus Perſarum ſciſcitabatur conſilia. Emiſſariorum etiam mentio in ſacris literis lib. I. Regum: Ex emiſſariis qui circumſtabant eum.

Vuolfangus Lazius lib. XII. cap. V. Commentariorum Reipub. Rom.

Nomẽcülatores ſerui.

NOMENCVLATORES ſerui, qui nomina tranſeuntium, ſalutantiumve domino ſuggerebant; & vnumquemque nominatim poterant vocare. De his Cicero pro Murena, & libro 4. Epiſt. ad Atticum: Ad vrbem ita veni, vt nemo illius ordinis homo nomenculatori notus fuerit, qui mihi obuiam non venerit. Seneca lib. 2.

Epiſt.

piſt.xix. Alioquin habebis conuiuas, quos ex
ırba ſalutantium nomenculator digeſſerit. Et
b.3. Epiſt.27. Nemo vetulus nomenculator,
ui nomina non reddidit, ſed accepit. Sueto-
ius Caligula: Miſit circum fora, & baſilicas
omenculatores, ad inuitandos ad libidinem
ıuenes. Quintilianus lib.6. Inſtitut.Orat.c.4.
fer ingrato litigatori conſpectum eius vitanti
ı foro, per nomenculatorem miſſum ad eum:
ımas me, inquit, quod te non vidi. Venuleius: L.vlt.D.de liberali cauſa.
oteſt tamen & impubes operas dare; veluti ſi
omenculator ſit, vel hiſtrio. Et Plinius lib.33.
ıp.1. Natural. Hiſt. Hoc profecere mancipio-
ım legiones, & in domo turba externa, ac ſer-
orum quoque cauſa nomenclator adhiben-
us. Nomenculatorum verò laus erat, quam
lurimos noſſe; vnde elegans extat Scipionis
ıinoris apophthegma, cum Appius Claudius,
ui Scipioni in ambienda cenſura competitor
ːat, iactaret ſe, quod ipſe citra nomenculato-
ːm ciues omnes nominatim citaret, cum Sci-
io propemodum noſſet neminem. Vera nar-
ıs, inquit, Scipio. nam mihi ſtudio fuit, vt non
oſſem multos, ſed ne cuiquam eſſem ignotus.
Iomenculatorum laus eſt, quam plurimos
oſſe. At egregij ducis eſt, ob egregia in rem-
ub. merita nulli ciuium ignotum eſſe. Horum
pera apud Romanos candidati in conſequen-
is ſuffragiis vtebantur, qui nomina ciuium
ıggererent. Vnde Cato laudatur, quod per ſe
ıſum ſine nomenculatore nominatim ſaluta-

ret ciues Romanos, & legem ſeruauerit, quæ candidato nomenculatores adeſſe vetat. Adrianum etiam Cæſarem adeò ſingulari memoria præditum fuiſſe tradunt, vt nomina ſingulis ſuæ nomenclaturæ redderet, & nomenclatores ſæpe errantes emendaret. Nomenclatorum meminere Vlpianus, Venuleius, & antiqua inſcriptio Romæ: C. EGNATIVS C. L. EVRIPVS NOMENCVLATOR. & alia Tiburi apud S. Georgium:

L. 7. §. dabitur. D. de oper. lib. l. vlt. in fin. D. liber. cau.

D. M.

AVRELIÆ PRIMITIVÆ CONIVGI CARISSIMÆ VIVVS FECIT ZOSIMIANVS AVG. LIBERT. NOMENCLATOR A CENSIBVS SIBI SVISQVE LIBERTIS LIBERTABVSQ. EORVM.

H. M. H. N. S.

Plutarchus in Catone ὀνοματόλογον vocat, Cicero in Muræniana, monitorem: Nam ſi nomine, inquit, appellari abs te ciues tuos honeſtum eſt, turpe eſt eos notiores eſſe ſeruo tuo, quàm tibi. Si etiam noris, tamen per monitorem appellandi ſunt. Qui & fartores dicti, quòd obuiorum nomina, vt Feſtus ait, velut infarcirent petitorum auribus.

Hiſtriones ſerui.

HISTRIONES ſerui, artifices ludiones, qui perſonati in ſcenis fabulas agunt. Cicero lib. 4. Tuſculan. Aguntur iſta præclarè, & ab oratore quidem melius (ſi modo eſt orator) quam ab vllo hiſtrione. Et Vlpianus: Nam huius, ait, quoque eſt miniſterium, ſi fortè vel librarius, vel nomenculator, vel calculator ſit, vel hiſtrio, vel

L. 7. §. D. de oper. libert. l. alt. D. de liberal. cau. L. 15. §. 1. de vſufruct. & quemad.

eſ alterius voluptatis artifex. A militia autem
.omana legibus ſerui, hiſtriones, & capite cen-
arcebantur.

SYMPHONIACI ſerui muſicam tenentes, Symphoniaci ſerui.
ui & in conuiuiis, & in claſſe adhibebatur, per
uos cani remigibus celeuma ſolebat, de qui- L. 15. §. 1. D. de vſufr. & quemad
is Vlpianus: Si librarium rus mittat, & qualu,
calcem portare cogat, vel hiſtrionem balnea-
rem faciat; vel de ſymphoniaco atrienſem,
l de palæſtra ſtercorandis latrinis præponat,
uti videbitur proprietate. Cicero pro Milo-
: Milo tum caſu pueros ſymphoniacos vxoris
cebat. Idem in Verrem: Ab hac præfectus
ıtonij quidam ſymphoniacos ſeruos ducebat
r iniuriam, quibus ſe in claſſe vti velle dice-
t. Nam vt Pædianus tradit, cani remigibus
euma per ſymphoniacos ſeruos ſolebat per
ım vocem, id eſt ore prolatam, & per citha-
n; & ad hoc ſymphoniacos capi ſolere, vt in
ſſe pugnantibus claſſicum canant. Duris
nius auctor eſt in Alcibiadis naui ab exilio
euntis Chryſogonum fuiſſe quendam mo-
atorem, qui tanta arte remigum manus diri-
ıat, vt cùm illi remorum pulſum cum Chry-
oni cantu coniungerent, iocundam audien-
ıs redderent harmoniam.

CALCVLATORES ſerui, qui per lapillos, aut Calculatores ſerui.
llorum ſigna computabant, & expenſa, &
cepta in rationes referebant; quorum me-
iit Vlpianus: Nam huius quoque eſt mini- L. 7. §. D. de oper. libert.
ium, ſi fortè vel librarius, vel nomencula-

 tor,

L. 1. §. 6. D. extra cogn. tor, vel calculator ſit, vel hiſtrio, vel alterius voluptatis artifex. Idem: Ludi quoque literarij magiſtris, licet nõ ſint profeſſores, tamen vſurpatum eſt, vt his quoque ius dicatur. Iam & li- L. 15. §. 5. D. de excuſat. brariis, & notariis, & calculatoribus, ſiue tabulariis. Modeſtinus: Neque librarios, neque calculatores, quos vulgò rationarios dicimus, habere immunitatem dicunt Diuorum conſtitutiones. Martialis lib. x. Epigram.

Nec calculator, aut notarius velox,
Maiore quiſquam circulo coronetur,

Et D. Auguſtinus lib. 11. contra Academ.: Quibus duobus repertis nata eſt illa librariorum, & calculatorũ profeſſio velut quædam Gram- L. 1. §. ludi. D. de extra. cog. maticæ infantia. Quos & tabularios appellatos fuiſſe teſtatur Vlpianus. Antiqua inſcriptio Veronæ:

V. F. P. CÆCILIVS EMPIRODIVS VI. VIR AVG. CALCVLATOR IVSTINÆ SALENÆ VXORI ET SIBI.

Librarij ſerui. LIBRARII ſerui vel à ſtudiis, vel à bibliotheca erant librorum ſcriptores; vel aliorum ſcriptorum notarij, qui notis quibuſdam dictata ſcriberent. Cicero III. de Orat. Neque librariorum notis; ſed verborum, & ſententiarum modo. Et pro lege Agraria: Aliquando tandem me deſignato, lex in publicum proponitur: concurrunt iuſſu meo plures vno tempore librarii, deſcriptam legem ad me adferunt. Idem lib. IV. Epiſtol. ad Atticum: Et iam velim mihi mittas de tuis librariolis duos. Et Cicero filius lib. XVI. Epiſtolar. Peto à te, vt quàm celerrimè

Petrum Fabrum vide ad l. ſi librarius, D. de diu. regul. iur. antiq.

nè mihi librarius mittatur, maximè quidem Græcus. multum enim mihi eripitur operæ n exſcribendis hypomnematis. Horatius in arte:

Vt ſcriptor ſi peccat, idem librarius vſque
Quamuis ſit monitus, venia caret.

linius de inſigni memoria Iulij Cæſaris libro II. cap. XXV: Epiſtolas verò tantarum rerum uaternas pariter librariis dictare, aut ſit nihil iud ageret, ſeptenas. Vlpianus: Nam ſi libraum rus mittat, & qualum, & calcem portare ɔgat: hiſtrionem, balneatorem faciat: vel de mphoniaco atrienſem: vel de palæſtra ſterɔrandis latrinis præponat: abuti videbitur oprietate. Scæuola: Si librarius in tranſcrindis ſtipulationis verbis erraſſet, nihil nore, quò minus & reus, & fideiuſſor teneren. r. Et Iuſtinianus Imperator cum de veteri iuenucleando ita ſanxit: Ipſe autem librarius, i ea inſcribere auſus fuerit, non ſolum crinali pœna (ſecundum quod dictum eſt) pleɛtur: ſed etiam æſtimationem in duplum dono reddet, ſi ipſe dominus ignorans talem rum, vel comparauerit, vel confici curaue. Meminit librariorum & D. Hieronyis in epiſtola ad Lucinium, & ad Niciam, verbis: Nam & rudes illi Italiæ homi, quos Caſcos Ennius appellat, qui ſibi ferino victum requirebant, ante Char& membranarum vſum, aut in dedolatis è ligno

L. 12. §. 1. D. de vſufr. & quemad.

L. ſi librarius. D. de div. reg. iur. l. 7. §. 5. D. oper. libert.

L. fin. §. antepenult.

è ligno codicillis, aut in corticibus arborum mutuo epiſtolarum alloquia miſſitabant. Vnde & portatores earum Tabellarios, & ſcriptores, à libris arborum Librarios vocauere. Librarij inter caſtrenſia officia dicti etiam, qui rationes ad milites pertinentes in libros referebant, vt Vegetius lib. II. cap. VII. refert; de quibus & Paternus meminit. Itemque hi qui cuiuſque poſſeſſionem in tabulas publicas. Cicero II. in Rullum, de XV. viris loquens, quos ille agris diuidundis inſtituere conabatur: Ornat eos apparitoribus, ſcribis, librariis, præconibus, architectis. Alius igitur hic ſcriba, alius librarius. Librarij tamen nomen generalius eſt, quo promiſcuè etiam pro ſcriba Cicero vtitur, vt librarij manu epiſtolæ. Hinc librarius ad manum, pro amanuenſi, in veteri inſcriptione.

L. vlt. D. de iure immunit.

Notarij ſerui.

NOTARII, qui acta, & dictata in iudicio, vel extra iudicium notis, vel litteris excipiebant: Seneca lib. XIV. Epiſt. Quid verborum notas, quibus quamuis citata excipitur oratio, & celeritatem linguæ manus ſequitur. De quibus eleganter Baſilius in Epiſtolis: οἱ λόγοι τὴν φύσιν ὑπόπτερον ἔχουσι διὰ τοῦτο σημείων χρῄζουσιν, ἵνα ἱπταμένων αὐτῶν λάβῃ τὸ τάχος ὁ γράφων. Notæ autem non ſunt literæ, ſed σημεῖα γραμμάτων πρὸς τάχος ἐξευρεθέντα: quorũ inuentionem alij Tullio Tyroni, alij Mæcenati tribuunt. quare literas à notis ſeperat Manilius, cum ait:

L. 6. §. D. de bon. poſſ.

—Cui litera verbum eſt,
Quique notis linguam ſuperet.

De

le his Martialis lib.x:

Nec calculator, aut notarius velox.

:æuola: Seio auri libras tres, & Stichum nota-um, quem peto manumittas. Paulus lib.II. eſponſorum: Lucius Titius miles notario io teſtamentum ſcribendum notis dictauit, & ıtequam literis perſcriberetur vita defunctus t. Huiuſmodi notis olim pleni erant Iurecon-ltorū libri; ſed Iuſtinianus in libris ſuis quic-ıam notis ſcribi vetuit: de quibus vide Cuia-um lib.XII.cap.XI. Obſeruationum. L.41.§.Seio. D.de fidei-com.liber-tat. L.40.D.de teſtam. mi-lit.

AMANVENSES ſerui, qui excipiunt, quorum erâ in ſcribendo, perinde ac ſcribarum, vti-ur. De quibus Suetonius in Nerone: Ne diſ-nſatoribus quidem, aut amanuenſibus exce-is. Tito, cap.III: Cum amanuenſibus ſuis r luſum, iocumque certantem. Hi & A manu :untur. Idem Cæſare: Philomanem, à manu uum, qui necem ſuam per venenum inimicis omiſerat, non grauius quam ſimplici morte niit. Auguſto, cap.LXIX: Thallo à manu, quod epiſtola prodita denarios 10 accepiſſet, cru-effregit. Alij fuiſſe videntur ſerui, quos Ad num vocabant, qui præſtò paratique ſemper nt. nam Ad manum Heſychius interpreta-, quæ ſunt prompta, & parata; & ſeruum ad num, ad multa vtilem: χτ̓ χεῖρα, ἕτοιμα, εὐχε-| ὁ ὑπὸ πρὸς χεῖρα, κ̓ εἰς πολλὰ χρήσιμος οἰκέτης. Ci-o lib.III. de Oratore: Gracchus Licinius ſer-m ſibi habuit ad manum. Amanuen-ſes ſerui. A manu ſeruus. cap.LXXIV. Ad manum ſeruus.

Erant & ab EPISTOLIS ſerui, & à libellis, & ab Ab epiſtolis ſerui. A libellis, &

ab ephemeride. ab ephemeride, qui dies Nonarum, Idium, & Calendarum ex ephemeride ſuppeditabant, & à domino conceptas literas ſcribebant: de quibus meminere hæ vetuſtæ inſcriptiones, quæ Romæ extant:

BASSO AVG. LIB. PROX. AB EPISTOLIS GRÆCIS PROC. TRACTVS CARTHAGINENSIS FABIA Q. F. PRISCILIA MARITO PIISSIMO.

D. M.

M. AVRELIO AVG. LIBERTO A LIBELLIS AVG. ADIVTORI FABIA AEGENIA CON. B. M. F.

Tabellarius ſeruus. TABELLARIVS ſeruus literarum gerulus, vt Caſſiodorus ait. Huius meminit Labeo: *Si miſeris, inquit, ad me tabellarium tuum, & ego reſcribendi cauſa literas tibi miſero, ſimul atque tabellario tuo tradidero, tuæ fient.* (L. 65. D. de acquir. rer. dom.) Cicero ad Brutum: Statim extruſi tabellarios, literasque ad Ciceronem, vt etiamſi in Italiam veniſſet, ad te rediret. Idem ad Terentiam lib. XIV. Epiſt. Nos quotidie tabellarios noſtros expectamus. Et D. Hieronymus ad Niciam: Ante chartæ, & membranarum vſum, aut in dedolatis è ligno codicillis, aut in corticibus arborum mutuò epiſtolarum alloquia miſſitabant. Vnde & portatores earum Tabellarios, & ſcriptores, à libris arborum Librarios vocauere. Tabellarius etiam pro eo accipitur, qui rationes conficit, & data, acceptaque in tabulas refert. Sidonius ad Petreium: Sed & ille ſuſcipiebat hunc granditer, habens eum conſiliarium in iudiciis, vicarium in Eccleſiis, procuratorem in negotiis,

is, villicum in prædiis, tabellarium in tri-
ıtis, in lectionibus comitem, in expoſitio-
bus interpretem, in itineribus contuberna-
m.

CALATORES ſerui à calandis, id eſt conuo- Calatores ſerui.
ndis comitiis curiatis, & centuriatis diceban-
r; qui in veteribus gloſſis non modò κλήτορες,
d etiam δοῦλοι δημόσιοι, hoc eſt, ſerui publici
pellantur; & libertini erant, vt ex Tacito per-
icuum: Quippe latè fuſum, inquit, id corpus;
nc plerumque tribus, decuria, miniſteria ma-
ſtratibus, & ſacerdotibus, cohortes etiam in
be conſcriptas. Et his, vtpote publicis Pop.
omani ſeruis, teſtamenti pro parte bonorum
midia faciundi ius fuiſſe, multæ, & recondi-
: lectionis vir Petrus Faber rectè exiſtimat. Lib. 1. cap. 14. Semeſtr.
orum miniſterio Pontifices vſi, qui ſacrifica-
ri calatores ſuos præmittebant, qui populum
onebant, vt Feriis publicis opere abſtinerent.
:ruius in Commentariis ad librum primum
:orgicorum: Sunt enim aliqua, inquit, quæ
Feſtis diebus fiant, ferias polluant. Qua-
opter & Pontifices ſacrificaturi præmittere
ılatores ſuos ſolent, vt, ſicubi viderent opi-
es aſſidentes, opus fieri prohiberent, ne pro
gotio ſuo, & ipſorum oculos, & Deorum ce-
monias contaminent: feriæ enim operæ
orum creditæ ſunt. Suetonius in lib. de illu-
ib. grammaticis: Cornelius Epicadus, in-
it, L. Cornelij Syllæ Dictatoris libertus
latorque ſacerdotio augurali, filióque eius
Fauſto,

Fauſto, gratiſſimus fuit: quare nunquam non vtriuſque ſe libertum edidit.

Antiqua inſcriptio Romæ:

Q. CÆCILIO FEROCI KALATORI SACERDOTI TITIALIVM. FLAVIALIVM. STVDIOSO ELOQVENTIÆ. VIXIT. ANNIS. XV. MENSE. I. DIEBVS XXIIII. FILIO. OPTVMO. AC. REVERENTISSIMO. M. GAVIVS. CHARINVS.

Anteambulones ſerui.

ANTEAMBVLONES ſerui, qui honoris gratia in itinere ſolebant præcurrere dominos, & turbam ſubmouere. Suetonius in Veſpaſiano: Ea demum extudit magis conuitio, quàm precibus, vel auctoritate, dum eum identidem per contumeliam anteambulonem patris appellat. Seneca lib. XIII. Epiſtolarum: O quàm vellem Catoni nunc occurreres, & aliquem ex his troſſulis in via diuitibus curſores, & Numidas, & multum ante ſe pulueris agentem. Vnde & Martialis hunc morem indicans, ait:

Sum comes ipſe tuus, tumidique anteambulo regis.

Idem lib. X: Anteambulones, & togatulos inter:

Centum merebor plumbeos die toto.

Acron in lib. I. Epiſtol. Horatij ſcribit, ſeruos quoque officioſos in turba hunc, & illum in latus fodiendo, dicere ſolitos, DATE LOCVM DOMINO MEO, vt clariſſimus iuriſconſultus Barnabas Briſſonius de formulis lib. VIII. obſeruauit. Præterea moris fuit, vt ſine ancillarum comitatu materfamilias aut matrona ordinis honeſtioris non prodiret in publicum. Itaque apud

ud Plautum Murrhina Alceſimi vxor in
es vicinas tranſitura ancillas ſubſequi ſeſe
bet:

Sequimini comites in proximum hinc me.

D. Hieronymus in Epiſtola ad Furiam Romanam nobilem viduam ſic ait: Noli ad publim ſubinde procedere, & ſpadonum exercitu eeunte viduarum circumferri libertate. Et alia epiſtola de inſtitutione filiæ differens, am pia mater Chriſto, & virginitati conſeuerat: Placeat ei, inquit, comes non compta, que formoſa, atque laſciua, quæ liquido gute carmen dulce moduletur; ſed grauis, pals, ſordidata, ſubtriſtis. Et ad Demetriadem ginem: Graues fæminæ, & maximè viduæ, virgines tibi comites eligantur, quarum proa eſt conuerſatio, ſermo moderatus, ſancta ecundia. Et paulo poſt: Mores enim & ſtudominatum plerumque ex ancillarum, & nitum moribus iudicantur. Et idcirco non em iniuriam eiſdem fieri ab iis qui comites ım abducunt, auctor eſt Vlpianus. Ad quem rem reſpexiſſe quoque viſus eſt Plautus in phitruone, vbi Alcumenam ſic loquentem it: L. 15. §. 15. & 16. D. de Iniur.

Valeas, tibi habeas res tuas, reddas meas:
uben' ire mihi comites? IV. Sanan'es? AL. Si
non iubes,
bo egomet, comitem pudicitiam duxero.

n Moſtellaria alludit, cum apud eundem atè ſic loquitur Tranio:

D —Sine

——Sine modò adueniat ſenex,
Sine modò venire ſaluom, quem abſentem comes.
T. Nec veriſimile loquere, nec verũ, frutex,
Comeſſe * quemquam vt quiſpiã abſentem poſſiet.

Erant autem ſerui filiorum familias plærumque & comites, & inſpectores vitæ totius, ac morum. Vnde Næuius in Triphalo:

Si vnquam quicquam filium reſciuero
Argentum amoris cauſa ſumſe mutuum:
Extemplò illò te ducam, vbi non deſpuas.

Nam paterfamilias minatur grauem mulctam ſeruo, ſi filius vel ipſius opera, vel alterius inſtinctu argentum mutuetur ab aliquo.

Aduerſitores ſerui. ADVERSITORES ſerui, quorum miniſterium eſt ire ad herum foris cænitantem, & eum domum reducere, ac comitari. Plautus Moſtellaria:

Solus eo nunc aduerſum hero ex plurimis ſeruis.
Hanc rem die craſtini quom herus reſciuerit,
Manè caſtigabit eos exuuiis bubulis.

Idem Caſina Act. 2. Sce. vlt.

Et idem me pridem, quom ei aduorſum veneram,
Facere atrienſem voluerat ſub ianua.

Idque præter Plautum teſtatur etiam Terentius in Adelph.:

Neque ſeruulorũ quiſquam aduorſum ierat.

Vbi

Vbi Donatus ait propriè locutum Terentium, dicendo, aduerſum: nam inde aduerſitores dici. Hos etiam ditiores habebãt, vt ab iis monerentur per vias de lapidibus, ad quos offendere poſſent. Quo reſpicit Apuleius Metamorph. libro 1: Sed cùm primam plateam vadimus, vento repentino lumen, quo nitebamur, extinguitur; & vix improuidæ noctis caligine liberati, digitis pedum detunſis ob lapides, hoſpitium deſſi rediremus.

ASSECLÆ dicti, quod omnibus iuſſis dominorum adſint, & præſto ſint, vt Nonius ait; qui ſequuntur potentiores. Cicero lib. II. de Diuinatione: Is quum ei Troginorum tetrarchiam eripuiſſet, & aſſeclæ ſuo Pergameno neſcio cui dediſſet. Idem Actione III. in Verrem: Oſtendit munus illud ſuum non eſſe, ſe cùm tuæ partes eſſent hoſpitum recipiendorum, tum ipſos tamen Prætores, & Conſules, non legatorum aſſeclas recipere ſolere. Liuius libro V: Et eò deuolùi rem, vt aut Patricij, aut patriciorum aſſeclæ habendi Tribuni plebis ſint. De quibus & D. Hieronymus in quadam epiſtola ad Furiam Romanam nobilem viduam meminit: Nec procurator calamiſtratus, nec formoſus collactaneus, nec candidulus, & rubicundus aſſecla adhæreat lateri tuo. Aſſecla autem à comite diſtinguitur, quòd comes is dicitur, qui vnà iter facit; aſſecla, qui ſequitur potentiorem. Ita vt comes comiti ſecuritatem; aſſecla verò officij ius præſtet ſuperiori. Aſſeclæ ſerui.

Calones ſerui.

Calones ſerui militum caſtra ſequentes, qui clāuas ligneas, & fuſtes gerebant. Feſtus lib. III. Calones, inquit, militum ſerui dicti, quod ligneas clauas gerebant; nam Græci ligna κᾶλα vocant, & Calas, teſte Seruio, Latini vocarūt fuſtes, quos ſerui portabant, dum cum dominis in expeditione eſſent; inde Calones dicti. Nam conſuetudo erat militis Romani, vt ipſe ſibi arma portaret, & vallum, vallum autem dicebant Calas. Lucilius:

Scinde puer calam, vt caleas;

id eſt frange fuſtem, & focum accende, vt caleſias. De his Horatius:

Hunc perminxerunt calones, atque caballi.

Quidam tamen Calones à calando deriuant, quod ad miniſterium aduocarentur; alij à calendis, quod Calendarum die cibaria acciperent pro toto menſe; non rectè. Huiuſmodi ſeruos & Caculas appellari Feſtus ex Plauto tradit, & in veteri Gloſſario ſcriptum: Cacula, δοῦλος ϛρατιώτου. Sicut autem calones militibus ligna, ita Lixæ exercitū ſequuti, quæſtus cauſſa, aquam, quam veteres lixam dixere, militibus ſubminiſtrabant. Antiqui etiam ſeruos habebant, qui dominorum arma, & ſcutum gerebant, eos ſequentes, qui Armigeri dicebantur. De ſeruo armigero Plautus Caſina:

Armigeri ſerui.

Potius, quam illi ſeruo nequam, armigero, nihili, atque improbo,
Quoi homini hodie peculi nummus non eſt plumbeus.

Eundem

Eundem ſeruum paullò pòſt Plautus ſcutigerulum appellat:

S. Quî, malũ, homini ſcutigerulo lubet dare.

SALVTIGERVLI ſerui, qui iuſſu dominæ hunc illum ſalutant, ſuntque nuntij, & renuntij; ſicut Salutigeruli Dæmones appellantur ab Apuleio in libro de Deo Socratis. De his Plautus in Aulularia, vbi mores mulierum probè memorat: Salutigeruli ſerui.

M. Nulla ergo dicat. Equidem dotem ad te attuli
Maiorem multò, quam tibi erat pecunia.
Enim mihi quidem æquom eſt,
Purpuram, atque aurum dari,
Ancillas, mulos, muliones, pediſequas,
Salutigerulos pueros, vehicula, quî vehar.

IidemPlauto damnigeruli dicti, itèm gerrones, ac bonorum exagogæ, vt qui ad ſcortilla etiam inficetiſſima dominorum bona iuſſi efferant: In Truculento: Damnigeruli ſerui.

G. Ita hîc ſimul mulieri damnigeruli foras, gerrones,
Bonorum exagogæ. ———

Sed & mulieres ſeruos SANDALIGERVLOS habebant; qui earum ſandalia gererent, vt ex Plauto in Trinumo perſpicuum. Sc. Multa res: Sandaligeruli ſerui.

Veſtiſpicæ, vnctor, auri cuſtos, flabelligeræ, Sandaligerulæ.

Erant autem Sandalia muliebria calceamenta, vt refert Pollux, elegantiſſima: interdum etiam

 aurea,

aurea, vt ex Luciano, & Æliano conſtat.

Curſores ſerui.

CVRSORES ſerui, quibus non diſſimiles ſunt, quos adhuc noſtra ætas habet, qui gallico vocabulo à miliaribus leucis, vulgo Lachhey appellantur. Horum meminit Paulus: Si alij, inquit, vernæ, alij Curſores legati ſunt: ſiquidem & vernæ, & curſores ſint, curſoribus cedent; ſemper enim ſpecies generi derogat. Seneca Epiſt. CXXIII: Omnes iam ſic peregrinantur, vt illos Numidarum præcurrat equitatus, vt agmen Curſorum antecedat. Suetonius in Nerone: Inter moras prolatas à curſore, Phaëthontis codicillos præripuit. Et cap. XXX. de itinere Neronis: Nunquam carrucis minus mille feciſſe iter traditur, ſoleis mularum argenteis, canuſinatis mulionibus, armillata, & falerata cum Mazacum turba, & curſorum. Vopiſcus refert Aurelianum curſores eo habitu quo ipſe habebat, Senatoribus conceſſiſſe, id eſt, albatos. Lampridius in Alexandro: Curſorem nunquam niſi ſeruum ſuum dicens, ingenuũ currere niſi in ſacro certamine non debere. Apuleius Metamorph. lib. X: Miſitque protinus curſorem, qui vianti marito domus expugnationem nuntiaret. Quò ſpectat etiam illud Plauti in Mercatore:

L. 99. §. 5. D. de legat. lib. 3.

Genua hunc curſorem deſerunt.

Et Martialis III. Epigram:

Curſorem ſexta tibi Ruffe remiſimus hora.

Plinius refert Alexandrum Magnum habuiſſe Philonidem curſorem, qui mille & ducenta ſta-

dia

a vno die confecit. Iidem dicebantur A pedi- A pedibus ſerui.
is. Cicero ad Atticum lib. VIII. Pollucem ſer-
um à pedibus meum Romam miſi.

IVNCTOR ſeruus, qui iungit mulas ad rhe- Iunctor ſeruus.
m, vel carrucam qua vehitur paterfamilias;
uem eſſe de vrbano miniſterio cõſtat, & quem
rrucam cum iunctura legatam nõ ſequi pro-
dit Paulus. III. Sentent.: Cubicularios obſo- L. ſeruis. §. muliones. de leg. 3.
atores, iunctores, & generaliter miniſtrato-
s. Et Alfenus: Quo in genere iunctores, cubi-
larij, coci, miniſtratores, atque alij, qui ad L. 203. in fin. D. verbor ſignific.
uſmodi vſum parati eſſent, numerarentur.

Erant & LINTEONES ſerui, qui vt Seruius Linteones ſerui.
ocuit lib. VII. Æneid. linteamina texebant in
ſtium vſum, & huiuſmodi lauabant. De his L. 5. De trib. act.
æter Vlpianum meminit & Plautus in Aulu-
ria: Manulearij, aut myrothecarij, propolæ,
nteones, calceolarij. Iulius Firmicus libro ſe-
ndo Mathe.: Si Luna, inquit, in Veneris ſi-
nis conſtituta feratur ad Martem, iſta coniun-
io faciet linteones, aut tabernarios, atque co-
rum tinctores. Vegetius de re militari I. Pi-
tores, aucupes, dulciarios, linteones.

TEXTORES ſerui, & textrices, quæ veſtes, aut Textores ſerui.
am texũt. Alfenus: Textoribus omnibus, qui
eſſent, cum moreretur, legatis: quæſitum eſt, L. 18. D. de leg. lib. 3.
& is, quem poſtea ex his oſtiarium feciſſet, l. 203. de
gato contineretur. reſpondit contineri; non verb. ſignific. l. 1. D.
im ad aliud artificium, ſed ad alium vſum de trib. act.
nſductum eſſe. Cicero pro Plancio: Si pro fa-
o, aut textore emimus. Iuuenalis Satyr. IX.

——pingues aliquando lacernas
Munimenta togæ duri craſſique coloris,
Et malè percuſſa textoris pectine Galli.

Tibullus lib. II. Eleg. I:

Atque aliqua aſſiduè textrix operata Mi-
neruam,
Cantat.

Fullo ſeruus. FVLLO ſeruus, qui purganda, poliendáve veſtimenta accipit. Vlpianus: Itaque fullo qui curanda, polienda veſtimenta accepit, ſemper agit, præſtare enim cuſtodiam debet. ſi autem ſoluendo non eſt, ad dominum actio redit: nam qui non habet quod perdat, eius periculo nihil eſt. Idem: Si fullo veſtimenta polienda acceperit, eaque mures roſerint, ex locato tenetur: quia debuit ab hac re cauere, & ſi pallium fullo permutauerit, & alij alterius dederit; ex locato actione tenebitur, etiam ſi ignarus fecerit: Et idem lib. XX. ad Sabinum: Hæc enim quæ ruſticorum cauſa parantur lanificæ, & lanæ, & tonſores, & fullones, & focariæ, non agri ſunt inſtrumentum, ſed inſtrumenti. Et lib. 32. ad Edictum: Si fullo veſtimenta lauanda conduxerit, deinde amiſſis eis, domino pretium, ex locato conuentus, præſtiterit. Lauantur autem veſtimenta à fullonibus creta, ſed quo modo, quove ordine, præſcribit lex Metella de fullonibus dicta; & Plinius lib. 25. cap. XVII. Natural. Hiſt. memorat: adeò hæc res maioribus curæ fuit. Huc Titinius alludit, cum ait: Terra hæc noua eſt, quaſi tu ſolitus pedibus argutarier, dum

L. 12. D. de furt.

L. 13. §. 6. D. locati.

L. 12. §. 6. D. de inſtr. vel inſtrum.

L. 2. D. de condict. ſine cauſa.

com-

compeſcis cretam, & veſtimenta eluis. Plautus Aulularia:

Stat fullo, phrygio, aurifex, lanarius.

Erant & fullonum officinæ, quas vulgò fullonicas appellabant. Vlpianus: Quod autem dicit, meritoria non facturum, ita accipe, quæ vulgo diuerſoria, vel fullonicas appellant. Idem: Apud Trebatium relatum eſt, eum, in cuius fundo aqua oritur, fullonicas circa fontem inſtituiſſe, & ex his aquam vicini in fundum vicini immittere cæpiſſe. ait ergo non teneri eum aquæ pluuiæ arcendæ actione. L. 13. §. fin. D. de vſufr. L. 3. D. de aqua plu.

Sarcinator ſeruus, qui ſarcienda veſtimenta accepit, cuius meminit Paulus II. Sententiarum: Fullo, & ſarcinator, inquit, qui polienda, vel ſarcienda veſtimenta accepit, ſi fortè his vtatur, ex contrectatione eorum furtum feciſſe videtur: quia non in eam cauſam ab eo videntur accepta. Vlpianus lib. XXIX. ad Edictum: Licet mercis appellatio anguſtior ſit, vt neque ad ſeruos fullones, vel ſarcinatores, vel textores, vel venalitiarios pertineat. Lucilius: Sarcinatorem eſſe ſummum, ſuere centonem optimè. Hinc ſarcinatrix, mulier quæ veſtes ſuit, & reficit. Sarcinator ſeruus. L. 82. D. de furt. L. 1. D. de tribut. act.

Topiarii inter prædiorum ruſticorum ſeruos cenſentur, qui arbuſculas, virgultaque ductilia facili flexu in varias formas, & figuras ſolerti ingenio exprimunt, & concinnant. Vnde Vlpianus ait topiarium ornandi fundi magis quam colendi paratum eſſe. Hos Iulius Firmicus Topiarij ſerui. L. 60. §. vlt. leg. lib. 3. l. 12. §. idem reſpondit, & l. 17. in fin. D. de inſtr. vel inſtrum.

cus lib. VII. Mathe. cap. X. eleganter ſic deſignat: Vel qui, ait, buxeas arbores tondens in belluas fingat, aut virides porticus in circulum flexis vitibus faciat: Et Plinius lib. III. ad Caluiſium: Sunt qui hedera geſtationes conueſtiunt, formas ex plantis, fruticibus, arboribus faciunt, variasque ex his ſubtiliter compoſitis, & plicatis figuras exprimunt, & reddũt. Moris autem fuit ex buxo, myrto, roſis, hedera, & lauro deorum ſimulacra, ſeu fabularum explicationes, & varias hominum effigies, nauiumque formas, aut turrium, ædium, vel cubiculorum ſpecies, in hortis per huiuſmodi operarios fieri, qui topiarij dicti, ἀπὸ τῶν τόπων, id eſt, à locis quæ in his varia conſtituuntur, quæ & topia nuncupantur. Vitruuius lib. VII. Architecturæ: Habentem Deorum ſimulachra, ſeu fabularum diſpoſitas explicationes, non minus Troianas pugnas, ſeu Vlyſſis errationes per topia, cæteraque quæ ſunt eorum ſimilibus rationibus ab rerum natura procreata. Quidam inde Topiarij appellationem deductam exiſtimant, quod plantæ funium modo flexibiles, in quaſlibet formas, & figuras redigantur, & ducantur. Græci enim funes in nauibus τοπεῖα, καὶ τόπια appellant. De his Cicero ad Q. fratrem: Topiarium laudaui, ita omnia conueſtiuit hedera. Et Plinius lib. XV. cap. XXIX: Nat. Hiſt. Statiuæ myrti genera topiarij faciunt. Idem Epiſt. 36. Ineſt huic computationi ſumtus ſupellectilis, ſumptus atrienſium topiariorum,

Hinc

Hinc topiarium opus, & ars ipſa topiaria dicitur. Cicero ad Q. Fratrem lib. III. Epiſtol. Vt denique illi palliati topiariam facere videantur. Et Plinius: Accedit in topiario opere lauri genus, quæ taxa dicitur, ramos ſpargit à radice topiarij, ac coronarij operis.

VIRIDARIOS nuncupat ſeruos Vlpianus curæ viridiorum præpoſitos. Sunt autem Viridia horti, ſeu loca virentibus herbis, graminibusque, & arbuſtis conſita; & voluptatis cauſa cóparata, quæ Viridaria etiam appellantur. Suetonius in Tiberio; cap. LX. Militem prætorianum ob ſurreptum è viridario pauonem capite puniuit. Lampridius in Heliogabalo, & Vegetius lib. IV. cap. VI. Viridiorum etiam mentio apud Vitruuium libro quinto, cap. IX. & libro VI. cap. VI. & Senecam Epiſt. XV. lib. I.

Viridarij ſerui.

L. 8. §. 1. D. de inſtr. vel inſtrum. l. 12. D. de ſeruit. vrb. l. 79 in fin. D. de verb. ſig.

PASTORES ſerui, qui curam habent paſcendi; de quibus Vlpianus: Quibuſdam in regionibus accedunt inſtrumento, ſi villa cultior eſt, atrienſes, ſcoparij. Si etiam viridaria ſint, topiarij. ſi fundus ſaltus, paſtionesq. habeat, greges pecorum, paſtores, ſaltuarij. Virg. 3. Georg.

Paſtores ſerui.

L. 8. §. fin. D. de inſtr. vel inſtrum.

——deſertaque regna

Paſtorum: & longè ſaltus, lateque vacantes.

Iuuenalis Sat. II.

Paſtoris duri eſt hic filius, ille bubulci.

Iidem Ad baculum ſerui dicebãtur; nam baculus, qui Pedum vocatur, paſtoris argumentum eſt. Propertius lib. IV. Elegia II:

Ad baculum ſerui.

Paſtorem ad baculum poſſum curare.

Erant

L.66.D.de leg.lib.3. Erant & paſtores anſerum, de quibus Paulus III. Sententiarum: Auibus, inquit, legatis, anſeres, phaſiani, & gallinæ & auiaria debebuntur. Phaſianarij autem, & paſtores anſerum non continentur, niſi id teſtator expreſſit.

Opilio ſeruus. OPILIO quaſi ouilio, cuſtos ouium, qui ouium gregem ſeruat, & paſcit. Plautus Aſinaria: Etiam opilio, qui paſcit alienas oues, Aliquam habet peculiarem, quæ ſpem ſoletur ſuã. Virgilius x. Ecl.

Venit & vpilio, tardi venere bubulci.

L.60.§.3. D. de leg. lib.3. Alfenus tradit prædiis legatis, & quæ eorum prædiorum colendorum cauſa empta, parataque eſſent, aſinum machinarium legatum videri. item oues, quæ ſterçorandi fundi cauſa parentur: item vpilionem, ſi eius generis oues curaret.

Muliones ſerui. L.99.§.1. D. de leg. lib.3. L.12.§.9. De inſtr. vel inſtrum. l.60.§.1.D. de leg. lib.3. MVLIONES ſerui, qui mulos clitellarios ſiue quadrigarios ducunt, de vrbano miniſterio ſunt; niſi propter opus ruſticum teſtator eos deſtinatos habeat. De his Vlpianus: Item oſtiarium, mulionemque inſtrumenti eſſe conſtat. Et Alfenus: Seruis, & ancillis vrbanis legatis agaſonem, mulionem legato non contineri reſpondi. Iuuenalis Satyr. III:

Nam mihi cõmota iam dudum mulio virga.

L. ſi quis mulionem 58. tit. 5. de curſu pub. lib. 8. C. Theod. Et qui curſui veloci deſeruiebant, & mutationibus deputati, muliones publici dicebantur: quos Arcadius, & Honorius Impp. mutari, vel ſubtrahi à quoquam, vel à iudicibus liberari, pœna propoſita vetant: liberatos

tos verò retrahi conſtitutione ſua præcipiunt.

AGASO ſeruus, equorum, vel aſinorum ductor. Liuius: Acceptos ab agaſonibus equos, quum rex aſcenſurus erat, admonebant. Plinius lib. 35. cap. 11. Pinxit & in vna tabula, quaque maximè inclaruit, agaſonem cum equo. Feſtus: Agaſones equos agentes, id eſt, bene minitantes. Huius meminit Alfenus: Seruis, inquit, & ancillis vrbanis legatis, agaſonem, mulionem legato non contineri reſpondi. eos enim ſolos in eo numero haberi, quos paterfamilias circũ ſe ipſe ſui cultus cauſa haberet. Agaſo ſeruus. L. 60. §. 1. D. de leg. lib. 3.

SALTVARII ſerui, ſaltuum cuſtodes vocantur, qui tuendi, cuſtodiendique fundi magis quàm colendi cauſa parati ſunt. Nam deſiderant tam villæ, quam agri cuſtodiam: illæ, ne quid vicini aut agri aut fructuum occupent; hi ne quid cæterarum rerum quæ in villa continentur. Vnde dominus proprietatis etiam inuito vſufructuario, vel vſuario fundũ, vel ædes per ſaltuarium, vel inſularium cuſtodire poteſt. intereſt enim fines prædij tueri. Saltus autem alij æſtiui, alij hyberni erant. Æſtiuos definit Vlpianus, quibus interdum etiam hyeme, plerumque autem æſtate vtimur. Saltuarij ſerui. L. 6. §. vlt. D. de leg. lib. 3. L. 8. l. 12. l. 15. D. de inſtr. vel inſtrum. l. 16. §. 1. D. de vſu & habit. l. 62. in fin. de leg. 3. L. 3. §. ſaltus l. 44. §. vlt. D. de acq. poſſeſſ. l. 1. §. æſtiua.

VENATORES ſerui, qui feras perſequuntur. Vlpianus: Si in agro venationes ſint: puto, venatores quoq. & veſtigatores, & canes, & cætera, quæ ad venationem ſunt neceſſaria, inſtrumento contineri. Cicero 11. Tuſcul. Pernoctant venatores in niue. Horatius lib. 1. Carm. Ode. 1: Venatores ſerui. L. 12. §. 12. D. de inſtr. vel inſtrum. legat.

Manet

L.99.§.1.D. de leg.lib.3.

Manet ſub Ioue frigido venator.

Venatores autem,& aucupes vtrum in vrbanis, an in ruſticis contineantur, poteſt dubitari. ſed dicendum eſt, vbi paterfamilias moraretur, & hos alebat, ibi eos numerari.

Aucupes ſerui.

L.12.§.13. D.inſtr. vel inſtrum. legat.

Avcvpes ſerui, qui aues capiunt. De his Vlpianus: Et ſi ab aucupio reditus ſint: aucupes, & plagæ,& huius rei inſtrumentum, agri inſtrumento continebitur. Plautus Aſinaria: Auceps quando concinnauit aream, effundit cibum, aues aſſueſcunt. Columella lib.8.cap.10. Qui ab aucupibus in hunc vſum nutriti, quaſi allectores ſunt captiuorum. Vegetius de re militari 1: Piſcatores, aucupes, dulciarios, linteones.

Piſcatores ſerui.

L.17.D.de inſtr. vel inſtrum.

Erant & Piscatores ſerui, qui piſcantur. Horum meminit Scæuola: Prædia, inquit, maritima cum ſeruis, qui ibi erunt,& omni inſtrumento,& fructibus, qui ibi erunt, & reliquis colonorum, nutritori ſuo legauit. quæſitum eſt, an ſerui piſcatores qui ſolebant in miniſterio teſtatoris eſſe,& vbicumque eum ſequi,& vrbicis rationibus expungebantur, nec mortis teſtatoris tempore in prædiis legatis depræhenſi

L.65.D. de leg.lib.3.

fuerint, legati eſſe videantur. Et Marcianus: Cubicularios autem, vel obſonatores, vel eos qui piſcatoribus præpoſiti ſunt, non videri negotiationis appellatione contineri. Cicero III. Officiorum: Piſcatores ad ſe conuocat. Terentius in Eunucho:

Coqui, fartores, piſcatores, aucupes.

Ouidius

Ouidius XIV. Metam.

Miles erat gladio, piſcator arundine ſumpta.

VESTIGATORES, venatores, à veſtigiis ferarum dicti, vt Varro libro quarto de Lingua Latina auctor eſt. Vlpianus lib. XX. ad Sabinum: Veſtigatores, & canes, & cætera, quæ ad venationem ſunt neceſſaria, inſtrumento cõtineri. Columella lib. IX. cap. VIII: Nam ſtatim ſono territum, vel in frutice, vel in editiore ſyluæ fronde conſidet, vel à veſtigatore præparato vaſe reconditum. Veſtigatores ſerui. L. 12. §. 12. D. de inſtr. vel inſtrum. legat.

DIÆTARII ſerui, in diæta ſeruientes. Vlpianus: Oſtiarij autem, vel topiarij, diætarij, aquarij domui tantum deſeruientes continebuntur. Diæta cænaculum erat, in quo æſtate cænatur ad vmbram, hyeme ad ſolem; quod & Cænatio dicitur, ſiue Cænatiuncula. Plinius in Epiſt. Ex triclinio in diætam, ſiue cænatiunculam tranſitus. Idem: Hîc turris erigitur, ſub qua diætæ duæ, totidemque in ipſa: præterea cænatio, quæ latiſſimum mare, longiſſimum littus, amæniſſimas villas proſpicit. Diætis autem varia nomina à veteribus imponi ſolebant. Suetonius in Claudio: In diætam, cui nomen eſt Hermeum, receſſerat. Alexander Imperator, vt Lampridius refert, in palatio diætas ſtruxit nomine Mammeas, quas, ait, imperitum vulgus hodie ad mammã vocat. Lucullus diætã habuit Apollinis cognomento celebratam, vt Plutarchus tradit, vbi ſummo impendio parabantur Diætarij ſerui. L. 12. §. Idem reſpondit. D. de inſtr. vel inſtrum.

conuiuia. Inde illa eius vox cantatiſſima, Cœnatur in Apolline. Alexandriæ regiam diætam ab Antonio ſtructam prodidit Strabo, quam Timonion nuncuparit, quòd Timoniam vitam, ſolitariamque foret acturus poſt Actiacam calamitatem. In his diætis qui miniſtrabant, diætarij vocabantur. Diætarij etiam dicti, qui in nauibus cuſtodiæ cauſa præponuntur; quemadmodum idem Vlpianus refert: Et ſunt quidam in nauibus, qui cuſtodiæ gratia nauibus præponuntur, vt ναοφύλακες, & diætarij. quamuis ſint & ea appellatione fures, qui in aliena cænacula furandi gratia ſe dirigebant, de quibus Vlpianus: Qui diætarij, inquit, appellantur; hoc eſt, qui in aliena cænacula ſe dirigunt furandi animo; quos idem Vlpianus ſcribit plus quam fures eſſe puniendos: Simili modo & diætarij, & ſaccularij puniuntur. Itaque aut ad tempus relegandos, aut in opus publicum dandos, aut fuſtibus cædendos.

L. 1. §. & ſunt quidã. D. naut. caupon.

L. ſaccularij. D. de effractorib.

L. ſacculrij. D. de iniur. & fam. libel.

Aquarij ſerui.

AQVARII, qui aquam in ædes portabant; qua plurima egent ad balneum, ædesque purgandas mulieres. Hinc apud Plautum in Penulo meretricula dicit: Aggerundaque aqua ſunt viri duo defeſſi. M. Cælius in Epiſt. ad Ciceronem: Sed dici non poteſt, quomodo hîc omnia iaceant; niſi ego cum tabernariis, & aquariis pugnarem, veternus ciuitatem occupaſſet. Vlpianus de fundo inſtructo: Oſtiarij autem, vel topiarij, diætarij, aquarij, domui tantùm deſeruientes continebuntur. Et Firmicus libro IV. Mathe.

L. 12. §. idem reſpondit D. de inſtr. vel inſtrum.

Mathe. cap.vi. His & pro amorum internunciis vti ſolebant. Feſtus: Aquarij ſunt impudicarum mulierũ ſordidi aſſeclæ. Iuuenalis Sat.6.

—Veniet conductus aquarius.

Septimius Florens: Primi erunt lenones, perductores, aquarioli, tum ſicarij, venenarij, magi. Aquarioli autem per diminutionem ad contemptum omnium viliſſimi dicuntur. Lampridius in Commodo: Aquam geſſit; vt lenonum miniſteriis probroſis natum magis, quam ei loco crederes, ad quem fortuna peruexit. Aquarij à I.C.[tis], & Frontino in libro De aquæ ductibus etiam aquarum cuſtodes appellantur, quos Græci ὑδροφύλακας nominant. Præterea lautiores Romani habebant ſeruos ad pedes, obſonatores, pocillatores, miniſtratores, ſtructores, vocatores, piſtores, & cocos. L. penult. de aquæ duct. lib. 11. C.

Ad pedes ſerui.

Ab pedes ſerui diſcumbentibus cænadi cauſa retro ad pedes ſtare conſueuerant, qui dominorum iuſſa exciperent: quorum miniſterium, & diſcumbendi ritus ex veteri pictura in opus Fuggerorum Antiquitatis relata, apparet. Hinc etiam perſpicuum, quod in Euangelio S. Lucæ ſcriptum eſt Magdalenam, cum in domo Phariſæi cænante omnium domino ingreſſa eſſet, retro ad pedes eius ſtetiſſe. Neque enim maiorem animi ſummiſſionem ſignificare poterat, quam cum nobiliſſima mulier eum ſibi locum delegit, qui ſeruis erat attributus: Stans retro, ait S. Lucas, ad pedes eius, lacrimis cæpit rigare pedes eius. Seneca lib. III. cap. XXVIII. de

Beneficiis: Seruus, qui cænanti ad pedes ſteterat, narrat, quæ inter cænam ebrius dixiſſet. Sed & idem de Caluiſio Sabino homine ſanè diuite, qui memoria propè nulla fuit, ſic loquitur: Magna ſumma ſeruos emit: vnum, qui Homerum teneret: alterum, qui Heſiodum: nouem præterea Lyricis ſingulos aſſignauit. Poſtquam verò hæc illi familia comparata eſt, cæpit conuiuas vexare. habebat ad pedes hos, à quibus ſubinde cum peteret verſus, quos referret, ſæpe in medio verſu excidebat. Idem quoque libro ſecundo Epiſtolarum Epiſt. CLXXVIII. Marcellinum admonuit non eſſe inhumanum, quemadmodum cœna peracta reliquiæ circumſtantibus diuiduntur: ſic peracta vita aliquid porrigi his, qui totius vitæ miniſtri fuiſſent. Et Suetonius in Galba, cap. XXII: Inter cænam verò vſque adeò abundantem, vt cõgeſtas ſuper manus reliquias circumferri iuberet, ſpargiq́ue ad pedes ſtantibus. Martial. lib. XII. Epigram. 88:

Bis Cotta ſoleas perdidiſſe queſtus,
Dum negligentem ducit ad pedes vernã. Et:
Mixto lagenam replet ad pedes vino.

Idem quoque libro quinto Epigram. ad hos feſtiuè ſic alludit:

Omnia cum retro pueris obſonia tradas,
Cur non menſa tibi ponitur à pedibus?

Analectæ ſerui. ANALECTÆ ſerui dicebantur, qui reliquias cænæ, aut, ea quæ ceciderant de menſa colligere ſolebant. Serui autem ad pluteũ diſtincti ſtabãt, quorũ alij pocillatores erant, alij ſtructores,

alij qui ſputa ex pauimentis detergebant, alij qui murmur compeſcebant. Huc Martialis alludit:

An magis aſtuti deraſa eſt vngue miniſtri
Bractea, de fulcro quod reor eſſe tuo.

Pocillatores ſerui. POCILLATORES ſerui, pincernæ qui miniſtrãt, pocula menſæ ingerentes. Vnde Ganymedes qui à diis raptus fertur, vt Ioui pocula miniſtraret, pocillator appellatus eſt. Hinc Auſonius:

Stat Iouis ad cyathum, generat quem Dardanius Tros.

Seneca Epiſt. 47. Alius vini miniſter in muliebrem modũ ornatus cũ ætate luctatur. Effugit pueritia, ſed retrahitur. Iamq. militaris habitus, glaber deſtrictis pilis, aut penitus euulſis, totã nocte peruigilat: quã inter ebrietatẽ domini, & libidinẽ diuidit. Iidem Ad cyathos dicti. Suetonius in Cæſare: Sed C. Memmius etiã ad cyathũ, & vinũ Nicomedi ſtetiſſe obiecit. Iuuen. Sat. 13:

Nec puer Iliacus, formoſa nec Herculis vxor
Ad cyathos.

Propertius lib. 6. eleg. 9. Lygdamus ad cyathos. Ad hos Plautus in Menæchmis reſpexit:

Nõ ſcis qui ego ſcim, qui tibi ſæpiſſime cyatiſſo
Apud nos quando potas.

Cõuiuæ autem pincernæ identidem dicebant, πίνειν κίρνα, id eſt miſce, vel tempera vinum, vt bibam, vt Budæus tradit. Præterea moris erat, cum ſurgerent à menſa, vt pincernæ vini reliquias darent, quemadmodum Athenæus libro extremo docet: Ἔθος ἦν ἀναστᾶσι τοῦ δείπνου, καὶ σπείσασι, τὸ λοιπὸν τοῦ ἀκράτου τῷ διδόντι παιδὶ ἐκ- Lib. v. de Aſſe & partibus eius.

πιεῖν διδόναι. id eſt, Mos erat vt cum ſurgerent à menſa, cumque bibiſſent, vini reliquum puerò illi darent, qui bibere miniſtraſſet. Honeſtum verò id olim miniſteriũ fuiſſe idem Athenæus lib. x. Dipnoſophiſt. auctor eſt, qui non ſolum apud Græcos, ſed & Romanos morem fuiſſe ſcribit, vt nobiliſſimi iuuenes in conuiuiis, & ſacris publicis id munus obirent. Apud Perſas quoque pocillatorum munus honorificũ fuiſſe Herodotus libro tertio teſtatur, cum ait filium Præxaſpis fuiſſe Cambyſis pincernam, & addit *τιμὴ δὲ ταύτῃ οὐ σμικρή.* Et regij pincernæ Neemiæ, qui Xerxi miniſtrabat, meminit Ioſephus libro ſecundo Antiquitat. Iudaic. cap. v. Regij autem pocillatores ea in re magnam curam, & diligentiam adhibebant, vt aptiſſimè, decentiſſimeque vinum funderent, ac Regibus propinarent: Phialam tribus ſummis digitis ita offerentes, vt facillimè prehendi poſſet. Quod Xenophon lib. I. *παιδ. κύρ.* ſic refert: *Οἱ δὲ τῶν βασιλέων τούτων οἰνοχόοι κομψῶς τε οἰνοχέουσι καὶ καθαρῶς ἐγχέουσι, καὶ διδοῦσι τοῖς τρισὶ δακτύλοις ὀχοῦντες τὴν φιάλην, καὶ προσφέρουσιν ὡς ἂν ἐνδοῖεν τὸ ἔκπωμα εὐληπτότατα τῷ μέλλοντι πίνειν.*

Præguſtator ſeruus.

PRÆGVSTATOR ſeruus, qui cibos, potumque principis prægustat. ex miniſtris enim qui epulas inferebant, quidam prægustatorum munere fungebantur. Tacitus: Is inferre epulas, & guſtum explorare ſolebat. Idem libro XIII. Hiſtor. Auguſt. Mos habebatur principum cum cæteris idem æta-

tis

tis nobilibus ſedentes veſci in aſpectu propinquorum propria, & parciore menſa. Illic epulante Britannico, quia cibus, potuſque eius delectus ex miniſtri guſtu explorabatur, ne omitteretur inſtitutum, aut vtriuſque morte proderetur ſcelus, talis dolus repertus eſt. Et quia vita Regum, & principum multis inſidiis erat expoſita, ne venena eis infunderentur, calicem labris non ante admouebant, quam pocillatores potum guſtu exploraſſent. Eaque de cauſa, poſt phialam porrectã, qui Regi à poculis erant, cyatho ex ea hauſtum vinum in ſiniſtram manum fundentes abſorbebant. Quem ritum Xenophon lib. I. παιδ. κυρ. ita narrat: Οἱ γὰρ τῶν βασιλέων οἰνοχόοι ἐπειδὰν ἐνδιδῶσι τὴν φιάλην, ἀρύσαντες ἀπ' αὐτῆς τῷ κυάθῳ, εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα ἐγχεάμενοι καταῤῥοφοῦσιν, τοῦ δὴ εἰ φάρμακα ἐγχέοιεν, μὴ λυσιτελεῖν αὐτοῖς. Iuſtinus lib. XI. refert Antipatri etiam filios Philippum & Iollam prægustare, & temperare Alexandri potum ſolitos. Eandem quoque in cibis cautionem adhibuiſſe Reges, & cum ſibi à venenis timerent, non niſi prægustatos cibos cepiſſe, Xenophon in Hierone, & Athenæus lib. III. memorant. Primos verò Perſas inſtituiſſe, miniſtrorum guſtu cibos explorari, Suidas tradit his verbis: Ἐδέατρος· τὸ μὲν ὄνομα Ἑλληνικὸν, ἡ δὲ χρεία Περσικὴ ἦν, ὃς προγευστὴς τὸ πρῶτον, καὶ προήσθιεν, τοῦ βασιλέως εἰς ἀσφάλειαν. Huius meminit Suetonius in Claudio cap. XXXXIV. de Haleto ſpadone, prægustatore Auguſti; & vetuſta inſcri-

prio, quæ Romæ in monte Viminali in quadam vinea eruta eſt:

VOTVM SYLVANO SOLVIT LIBENS MERITO T. F. DIADVMENVS LVRVESIANVS PRÆGVSTATOR AVGVSTI.

Obſonatores ſerui. OBSONATORES ſerui obſoniis cōparandis præerant, quorum officium erat coëmere, quæ vſus domeſticus expoſtulabat. eſt autem Obſonium, quicquid præter panem, & vinum menſæ infertur: ſed cū multa, & varia obſonia ſint, piſcis tamen, teſte Plutarcho, obtinuit, vt vel ſolus, vel præcipuè obſoniū appellaretur. Terentius: Cōuertam me domum cum obſonio. De his Senec. lib. 6. Epiſt. 47. ad Lucilium: Addo obſonatores, quibus dominici palati notitia ſubtilis eſt, qui ſciunt, cuius rei illū ſapor excitet. Et illud Martialis in diſticho cuius lemma eſt, Obſonator:

IV. Sympoſ. Problem. IV.

Dic quotus es, quanti cupias cænare, nec vnū,
Addideris verbum, cæna parata tibi eſt.

Plautus in Milite:

Vel primarium paraſitum, atque obſonatorem optimum.

L. 65. D. de leg. lib. 3. Marcianus: Cubicularios autē, vel obſonatores, vel eos, qui piſcatoribus præpoſiti ſunt, nō videri negotiationis appellatione cōtineri. Athenæus refert quod domino conuiuij, ſimul ac decubuiſſet, ſchedula offerri ſolet, quæ obſonia omnia ordine deſcripta haberet, vt ſciri poſſet, quid primò, & quid poſtremò miſſurus eſſet coquus.

Structores ſerui. STRVCTORES ſerui dicuntur, qui inſtruendæ menſæ, ciborumque peritè apponendorum

ſorum curam habent. Plautus Menæchmis:

Cereales cænas dat, ita menſas extruit,
Tantas ſtruices concinnat patinarias.

Seneca libro De vita beata, cap. 17. Quare ars eſt apud te, miniſtrare? nec temerè, & vt libet collocatur argentum, ſed peritè ſtruitur, & eſt aliquis ſcindendi obſonij magiſter. Iuuenalis:

Structorem intereà, ne qua indignatio deſit,
Saltantem ſpectas.

Petronius: propriũ cõuenientemq; materiæ ſtructor impoſuerat cibũ. Athenæus l. 4. Dipnoſophiſt. Ἰόβας ὁ βασιλεὺς τὸν αὐτὸν εἶναι φησὶ τραπεζοκόμον, καὶ τὸν ἀπὸ ῥωμαίων καλούμενον στρύκτορα. Id eſt: Iuba rex eundem cenſet eſſe menſæ curatorem, quẽ Romani ſtructorẽ appellant. Item ij qui decoro manuũ geſtu cibos diſcerpunt. Mart. l. xx:

Et quæ non egeant ferro ſtructoris ofellæ.

Qui vero cibum ſcindentes, carpentesque præminiſtrabant, Carptores dicti. Iuuenalis: Carptores, qui.

——carptores, archimagiri.

quos diribitores Apuleius lib. 11. Metam. vocat: Diribitores pluſculi ſplẽdidè amicti, fercula copioſa ſcitulè ſubminiſtrata. Hi & ſciſſores dicti. Petronius: Proceſſit ſtatim ſciſſor, & ad ſymphoniã ita geſticulatus, lacerauit obſoniũ, vt putares Darium hydraule cantante pugnare: De quibus & Seneca eleganter Epiſt. 47: Cum ad cænandũ diſcũbimus, alius ſputa deterget, alius reliquias temulentorum ſubditus colligit, alius pretioſas aues ſcindit; pectus, & clunes, certis ductibus circumferens manum eruditã, in fruſta excutit.

Diribitores.

Sciſſores.

Infelix qui huic rei vni viuit vt altilia decenter ſecet? niſi quod miſerior eſt, qui hoc voluptatis cauſa docet, quam qui neceſſitatis diſcit. Hinc Iuuenalis eoſdem cheironomontas appellat:

Cheironomontes.

—& Cheironomonta volanti Cultello.

Et Sidonius lib. IV. Inter Apicios epulones, & Byzantinos cheironomontas. Vide Lipſium lib. I. cap. II. Saturnal. Serm. Porrò non ſolum eximia forma pueri, ſed etiam puellæ in conuiuiis olim miniſtrabant. Seneca Epiſt. cx. Hinc puerorum perſpicuos, cultu atque forma greges, hinc fæminarum. Et Apuleius lib. II. Metamorphoſ.: Sed aſſiduè reſpiciens præminiſtrantem Fotidem, inibi recreabar animi. Erant & ſtructores annonæ. Cicero lib. XIV. Epiſt. ad Atticum: Ecce autem ſtructores noſtri ad frumentū emendum profecti, cum inanes rediiſſent, rumorem afferunt magnum Romæ, domum ad Antonium frumentum omne portari. Et ſtructores, fabri cæmentarij; de quibus Cicero lib. II. Epiſt. V, ad Q. fratrem: A puero vt diſceſſi, in aream tuam veni, res agebatur multis ſtructoribus. Logilium redemptorem cohortatus ſum: domus erit egregia. Et ſtructores Tribonianus ædificatores interpretatur; & ſtructores bucularum. Vegetius quoque lib. II. cap. II. de Re militari in exercitu ſtructores eſſe aſſerit, & in miniſteriis militaribus ſtructorum mentio in Epiſtola, quæ à Vopiſco in Aurelianum refertur. Ad huiuſmodi ſeruorum

Structores annonæ.

miniſte-

miniſterium referenda eſt hæc vetuſta inſcriptio trans Tyberim eruta:

T. CLAVDIVS ONESIMVS STRVCTOR FECIT IVLIÆ POTITÆ CONIVGI SVÆ ET CLAVDIÆ ONESYMÆ FILIÆ SVÆ: VIXIT AN. IIII MENS. II. ET SIBI POSTERISQ. SVIS.

Ministratores ſerui menſæ adſtabant, & ad nutum dominorum intuentes diligenter miniſtrabant; per quos ſigno dato ad inferendam cænam diſcurritur. Seneca lib. xv. Epiſtolari. Tranſeo, inquit, piſtorum turbam, tranſeo miniſtratorum, per quos ſigno dato ad inferendam cænam diſcurritur. Ammianus Marcellinus lib. xxiii. tradit Perſas huiuſmodi miniſtratores etiam habuiſſe, atque adeò inhumaniter tractaſſe, vt cutes viuis detraherent: Cutes, ait, viuis hominibus detrahunt particulatim, vel ſolidas; nec miniſtranti apud eos famulo, menſæque adſtanti, hiſcere, vel loqui licet, vel ſpuere: ita roſtratis pellibus labra omnium vinciuntur. De his Alfenus: Et ſibi videri eos demum vſus ſui cauſa patrem familias habere, qui ad eius corpus tuendum, atque ipſius cultum præpoſiti, deſtinatique eſſent. quo in genere iunctores, cubicularij, coci, miniſtratores, atque alij, qui ad eiuſmodi vſum parati eſſent, numerarentur.

Miniſtratores ſerui.

Et in leg. Cenſoria. D. de verb. ſignific.

Vocatores ſerui in miniſterio Auguſtorum, & illuſtrium virorum erant. quorum munus conuiuas aduocare, excipere, & diſcumbentibus loca pro dignitate cuiuſque ſtatuere.

Vocatores ſerui.

BIBLIOTECA ROMA

Plinius lib. 35. c. x. Inuitatus ad regis cœnā venit, indignantique Ptolemæo, ac vocatores ſuos oſtendenti, vt diceret, à quo eorum inuitatus eſſet, arrepto carbone extincto è foculo, imaginem in pariete delineauit. Seneca de Ira lib. 1. Minus honorato loco poſitus iraſci cæpiſti conuiuatori: vocatori ipſi qui tibi præferebatur. Suetonius Caligula: Comperetat prouincialem locupletem ducenta ſeſtertia numeraſse vocatoribus, vt per fallaciam conuiuio interponeretur. De his hoc Martialis carmen:

Iam dies mihi, vapulet vocator.

Et Catullus in Hendecaſyllabis:

Quærunt in triuio vocationes.

Admiſſionales ſerui. ADMISSIONALES vocat Lampridius in Alexandro miniſtros, qui adire principem volentes, admittendos curant: Salutaretur, inquit, quaſi vnus de ſenatoribus, patente velo, admiſſionalibus remotis. ſicut apud Capitolinum Cenſuales eſſe videntur, qui ſenatui ſubſeruiũt, & qui Cenſoribus aſſiſtunt, famulantur, vbi de ſenatuſconſulto tacito: Ita vt nō ſcribæ, inquit, non ſerui publici, non cenſuales illis actibus intereſſent, ſenatores exciperent, ſenatores omnium officia cenſualium, ſcribarumq. complerent, nequid fortè proderetur. Sidonius ad Namatium: Miſtus turmæ cenſualium æmulatorū conſulis proximè proximus eram. Laudantur Veſpaſianus, M. Antoninus, & Alexander Seuerus Imppp. quod ſalutarentur patente cubiculo, miniſtris admiſſionalibus remotis. Scrutatores

In Gordianis.

in

in aula Claudius primus inſtituit, qui ad principem ſalutandi, vel qua alia cauſa venientes excuterent. Suetonius: Salutatoribus ſcrutatores ſemper appoſuit, & quidem omnibus, & acerbiſſimos: quos tamen Veſpaſianus iterum ſuſtulit, vt idem Suetonius cap. XII. in Veſpaſiano refert. Scrutatores in aula.

Cocvm, & Pistorem apud veteres eundẽ fuiſſe auctor eſt Feſtus. nã Coci initio dicti, qui faciebant panem, & coquebant primùm ſub cinere in foco, poſtea in furno. Cato de pane: In foco calido ſub teſtu coquito leniter. Seneca ad Lucilliũ: Farinã aqua ſparſit, & aſſidua tractatione perdomuit, finxitq. panem, quẽ primò cinis calidus, & feruens teſta percoxit: Et Vlpianus lib. xx. ad Sabinũ: Mulieres, quæ panem coquant, quæque villam ſeruent. Cocum autem Iureconſulti nominant nõ ſolùm qui officiũ ſciat, id eſt vſitatos cibos præparet; verùm etiã qui artificium, & vrbanas mẽſas, & lautiora inſtruebat cõuiuia. Vnde Caius ait, quod venditor, qui optimũ cocum eſſe dixerit, optimũ in eo artificiũ præſtare debet; qui verò ſimpliciter cocũ eſſe dixerit, ſatisfacere videtur etiãſi mediocrem cocum præſtet. Huc pertinet illud Ciceronis pro Sexto Roſcio: Mitto haſcè artes vulgares, coquos, piſtores, lecticarios. Et Martial. lib. 14. Epigr. xx. alludit: Coci, ſerui. L. 12. §. 5. D. de inſtr. vel inſtrum. leg. L. legatis ſeruis. D. de leg. 3.

Non ſatis eſt ars ſola coquo ſeruire palato.
Namq. coquus domini debet habere gulam.

Meminit de hoc ſeruorũ genere Titinius Setina: Coquus magnum ahenum, quãdo feruit, paulla confutat trua.

Cicero

Cicero in Epiſt. ad Pætum: In ea cæna coquus meus præter ius feruens nihil potuit imitari. Suetonius in Vitellio: Continuo igitur abſtruſus geſtatoria ſella, duobus ſolis comitibus, piſtore, & coquo Auentinum, & paternam domunculam petiit. Scitum eſt illud Ciceronis, quod à Quintiliano lib. VI. Orat. Inſtitut. refertur, cum is candidatus, qui coci filius habebatur, coram eo ſuffragium haberet: Ego coque, inquit, tibi iure fauebo; alludens ſcilicet ad coquinarium ius. Coquos verò antiquis mos erat è foro conducere. Plautus Aulularia:

Poſtquam obſonauit herus, & conduxit coquos,
Tibicinasque haſce, apud forum edixit mihi,
Vt diſpartirem obſonium hic bifariam.

Et paullò pòſt:

Coquus ille nundinalis eſt, in nonum diem
Solet ire coctum.

Idem Pſeudolo:

Nam ſi ego iuratus peiorem hominem quærerem,
Coquum non potui, quam hunc quem duco ducere,
Multiloquũ, glorioſum, inſulſum, inutilem.
Quin ob eam rem Orcus recipere hunc ad ſe noluit,
Vt eſſet hic qui mortuis cænam coquat.
Nam hic ſolus illis coquere quod placeat, poteſt.

Et pro cuiuſque artificio pluris minorisve coci conducebatur. hinc apud Plautum cocus ſociis ſuis omnibus ad coquendum abductis, cur ſolus ipſe eo die quaſi vnus obſeſſor fori præterirus eſſet, hanc rationem reddit:

Illi drachmis iſſent miſeri, me nemo poteſt
Minoris quisquam nummo, vt ſurgam, ſubigere.

Et ad cænam nuptialem coquendam à Megadoro conductus Congrio, ſic in Aulularia ait:

Nummo ſum conductus, plus iam medico mercede opus eſt.

Vbi nummum aureum, pluris duobus aureis noſtris æſtimatum antiquitus, intelligunt. Coquos vero, & alios id genus gulæ miniſtros, etiam Perſarum in aula abundaſſe ex eo patet, quod inter Darij impedimenta, quæ Damaſco capta in Parmenionis poteſtatem venerunt, inuenti ſunt, vt Athenæus tradit, coci ducenti, ſeptuaginta ſeptem.

Pistores ſerui.

Pistores dicebantur, qui ante inuentum molarum vſum far pinſebant, id eſt, tundebant pilis, vel molis truſatilibus frangebant. Varro Taphemenippo: Nec piſtorem vllum noſſent, niſi eum qui in piſtrino pinſeret farinam. Seruius in lib. 1. Æneid.: Quia apud maiores noſtros molarum non erat vſus, frumenta torrebant, & ea in pilas miſſa pinſebant, & hoc erat genus molendi. Vnde & pinſores dicti ſunt, qui nunc piſtores vocantur. De his Vlpianus: Piſtorem, & tonſorem, qui familiæ ruſticæ cauſa L. 12. §. 5. D. de inſtr. vel inſtrum. leg.

parati

L. ſi ita teſtamento D. de fund. inſtr. legat.

parati ſunt. & Pomponius: Si ita teſtaměto ſcriptū ſit, qui tabernarum exercendarū, & inſtruēdarum, piſtrini, cauponæ cauſa facta, parataque ſunt, do, lego. his verbis Seruius reſpōdit & caballos, qui in piſtrinis eſſét, & piſtores, & in caupona inſtitores, & focariā, merceſq. quæ in his tabernis eſſent, legatas videri. Suetonius in Cæſare: Domeſticā diſciplinā in paruis & maioribus rebus diligenter adeò ſeuereq. rexit, vt piſtorem alium quā ſibi panem cōuiuis ſubiicientem cōpedibus vinxerit. Varro in Satyra de eduliis: Si quantū operæ ſumpſiſti, vt tuus piſtor bonū faceret panē. Piſtores autē nō tantū panē faciebāt, vt diximus, ſed etiā farinā molis frāgebāt. Pomponius Comicus: Cum neq. molis molui, neq. palmis pinſui. Euſebius in Chronicis: Paulus ad molas manuarias piſtorē ſe locauit. Erant & piſtores ſub cura patronorū, & præfecti annonæ, qui penſum, & munditiā panis exigebāt. Caſſiodorus in formula præfecti annonæ: Per officinas piſtorum diſcurris, penſum, & mundiciā exigis.

Molitores ſerui. L. 1 2. §. 5. D. de inſtr. vel inſtrum. leg.

MOLITORES ſerui, qui ad vſum ruſticū parati ſunt. Vlpianus: Item molitores, ſi ad vſum ruſticum parati ſunt. Pomponius in piſtore: Decipit vicinos. Quod molendum conduxit, comeſt. Et in eadem Comœdia piſtor: Plus quæſti facerem, quam quadrinas ſi haberem molas.

Sed cùm de ordinariis, & vicariis ſeruis, & eorum officiis, ac miniſteriis ſatis à nobis dictum eſſe videatur: ſequitur vt de mediaſtinis, quorū ſupra mentionem fecimus, poſt hæc nōnihil dicamus.

cimus. MEDIASTINI, viliſſimi balnearum atque *Mediaſtini ſerui.*
ædiũ miniſtri ſunt, qui nec inter ordinarios, nec *L. 1 5. §. Prætor ait. D. de iniur.*
intervicarios certã quandã ſeruorum cõſtituunt
differentiã: quãuis aliter Porphyrio, & Acron in *Lib. 1. epiſt. XIV.*
hunc Horatij verſum de mediaſtinis ſentiant:

Tu mediaſtinus tacita prece rura petebas.

Vbi mediaſtinũ accipiunt mediæ ciuitatis incolã, & in balneatoris officio intelligi poſſe mediaſtinum putãt, ſicut & Priſcianus, quod in medio balnei ſtare ſoleãt. Reſtius Nonius mediaſtinos pro balneatoribus, itemq. pro miniſtris, & curatoribus ædiũ accipit, quòd in medio ſtẽt, vt omnibus miniſtrẽt, ſicut in nauibus meſonautæ dicti, quòd in media naui ſimili ſeruitutis genere omnibus præſto ſunt. At in agro mediaſtini ſunt, *L. item apud*
qui abiectiſſima quæq. munia inter ſeruos obeũt. *§. 44. D. de iniur.*
Vlpianus: Etenim multũ intereſt qualis ſeruus ſit, bonæ frugi, ordinarius, diſpenſator: an vero vulgaris, vel mediaſtinus. Idem: Cùm de ſeruis *L. vlt D. de oper. ſeruor.*
operis artificis agitur, pro modo reſtituẽdæ ſunt: ſed mediaſtini ſecũdũ miniſteriũ. Cicero in Catil.: Magnopere contemno exercitũ collectũ ex ſenibus deſperatis, ex agreſti luxuria, & ruſticis mediaſtinis, decoctoribus, ex iis qui vadimonia deſerere, quàm illũ exercitum maluerunt. Columella l. 1. de re Ruſtica: Mediaſtinus qualicumq. ſtatu poſſit eſſe, modò perpetiẽdo labori ſit idoneus. Idẽ: Propter quod, inquit, ſeperãdi ſunt aratores à vinitoribus, & vinitores ab aratoribus, *Aratores ſerui.*
iiq. à mediaſtinis. Hinc illud Lucilij: Villicum *Vinitores ſerui.*
Ariſtocratẽ mediaſtinũ, atq. bubulcũ. Sunt qui

Iureconſultorum reſponſa de mediaſtinis ſic intelligunt, vt eos mediaſtinos eſſe putent, qui nullos ſub ſe vicarios habẽt; ſi enim haberent vicarios, non amplius mediaſtini, ſed ordinarij dicebantur; idque ex hoc Vlpiani reſponſo, quo atrienſes inter mediaſtinos refert: Cæterum ſi quis, inquit, opera mediaſtini fungitur; non continetur: vtputa atriarij, & focarij, & his ſimiles. Verum atriarios ego alios eſſe ab atrienſibus puto; illos honeſtioris conditionis, hos minus honeſtos, qui ad atrium eius obſeruandi gratia ſtarent. De quibus Cicero in Paradoxis: Vt in familia, ſunt alij lautiores, vt ſibi videntur ſerui, ſed tamen ſerui, atrienſes ac topiarii. Inter mediaſtinos referendi ſunt hoſtiarij, ſcoparij, peniculi, vnctores, focarij, fornacarij, balneatores, & his ſimiles.

L. 1. §. caupones. D. naut. caup. ſtab.

Hoſtiarij ſerui.

HOSTIARII oſtij cuſtodes, more antiquo ad hoſtium catenis religati erant, vt Suetonius in lib. de claris Grammaticis refert. eius etiam moris mentio eſt apud Ouidium in illo verſu:

Lib. I. Amorum.

Ianitor indignè dura religate catena
Difficilem moto cardine pande forem.

& apud Afranium, quem Feſtus, & Nonius aiũt ſic in Vopiſco ſcripſiſſe: Hoſtiarij impedimenta titinnire audio: verbum Titinnire idem eſſe quod ſonare, indeque tintinnabulum appellari contendentes. De his ſcitè admodum & facetè Plautus ſic in Aulularia:

——nolo ego fores conſeruas meas

A te verberarier: ſanè ego ſum amicus noſtris ædibus.

M. Pol haud periclum eſt cardines ne foribus effringantur,

Si iſtoc exemplo omnibus, qui quærunt, reſpondebis.

Ita hæc morata ianua'ſt; extemplò ianitorem

Clamat, procul ſi quem videt ire ad ſe calcitronem.

Feſtiuè autem ſeruus fores domus herilis conſeruas ſuas vocat; quomodo & Ouidius in libris Amorum:

Duraque conſeruæ ligna valete fores.

De hoſtiariorum officio Saluianus lib. III. de prouidentia Dei: Siquidem intra ianuas non modò illuſtrium portarum; ſed etiam præſidum, aut præpoſitorum, non omnes paſſim intrare præſumunt, niſi quos, aut iudex vocauerit, aut negotium traxerit, aut ipſa honoris proprij dignitas introire permiſerit; ita vt ſi quiſpiam ingreſſus inſolenter fuerit; aut cædatur, aut propellatur, aut aliqua verecundiæ, & exiſtimationis ſuæ labem mulctetur. Et Senec. lib. 3. de Ira, cap. 37: Iratū vidiſti amicū tuū oſtiario cauſidici alicuius, quòd intrantē ſubmouerat; & ipſe pro illo iratus extremo mancipio fuiſti. Idem lib. 2. de tranquillitate vitæ: Domus hæc ſapientis anguſta, ſine cultu, ſine ſtrepitu, ſine apparatu, nullis obſeruatur ianitoribus, turbam venali faſtidio digerentibus: ſed per hoc limen

vacuum, & ab hoſtiariis liberum, fortuna non tranſit. Et paullò antè: Ille puſilli animi eſt, quòd ſibi placet, quòd hoſtiario liberè reſpondit, & virgam eius fregit. Varro 1. dè Re ruſtica, cap. XIII: Eumque ſcire qui introëat, aut exeat noctu, quidve ferat, præſertim ſi oſtiarius eſt nemo. Plinius lib. XII. cap. XIV. Præter hos & cuſtodes, ſatellitesque, & oſtiarij, & miniſtri populantur. Papinianus: Domo, inquit, ita vt inſtructa eſt cum omni iure ſuo legata, vrbanam familiam: item artifices, quorum operæ cæteris quoque prædiis exhibebantur, legato non contineri. hoſtiarij autem, vel topiarij, diætarij, aquarij domui tantùm deſeruientes continebuntur. Idem: Cellarium quoq. id eſt, ideò præpoſitum, vt rationes ſaluæ ſint, item oſtiarium, mulionemque inſtrumenti eſſe conſtat. Alfenus ait textoribus omnibus, qui ſui eſſent, cùm moreretur, legatis; & eum quem poſtea ex his oſtiarium feciſſet, legato contineri. non enim ad aliud artificium, ſed ad alium vſum tranſductum eſſe. Porrò, quò ignoti ædium ingreſſu arcerentur, non longè ab oſtiarij cella, canis ingens, catena vinctus, in pariete erat pictus, ſuperque quadrata litera ſcriptum CAVE CANEM, vt Petronius Arbiter Satyrico refert. Nam ex edicto Ædilium canem mordacem ita habere, vt cuiquam nocere, vel damnum dare poſſet, non licebat. Vide latiùs Auſonij Popmæ fratris mei Coniectanea in Varronis Satyras Menippeas. Hoſtiarij etiam eccleſiaſti-

L. 12. §. Idē: reſpondit. D. de inſtr. vel inſtrum.

§. 9. eod. tit.

L. 61. D. de legat. lib. 3.

L. hi enim, cum ſeq. D. de ædilit. edict.

cleſiaſticum officium, dicti ab eo quòd præeſſent hoſtiis templi, vt Iſidorus lib. VIII. cap. XII. auctor eſt. Ipſi enim, inquit, tenentes clauem omnia intus, extraque cuſtodiunt, atque inter bonos, & malos habentes iudicium, fideles recipiunt, & reſpuunt infideles. Erant & in familia Libitinariorum claudendis, & aperiendis ſepulchris deſtinati, qui Ianitores ſepulcrorum dicti. Iulius Firmicus lib. III. cap. II: In tertio loco Mercurius cum Saturno ab horoſcopo pariliter conſtitutus, pollinctores faciet, ac funerarios mortuorum cadauerum cuſtodes, aut ſepulcrorum ianitores.

SCOPARII lauandis, & ſtercorandis latrinis adhiberi ſoliti, quorum miniſterium erat, vt ſcopis deuerrant pauimenta ſordentia, dicti à ſcopis, quas *κόρυμα* Græci nominant; *ἀπὸ τοῦ κορεῖν*, quod ſcopare, ornareque indicat. Vnde illud apud Ariſtophanem elegantiſſimum, *μὴ κόρει τὴν Ἑλλάδα*; ne ſcopes Græciam, id eſt, ne in deſolationem redigas: ſic enim loquebantur antiquiores Græci, vbi imprecatione acrius vti vellent. De his Vlpianus: Quibuſdam in regionibus accedunt inſtrumento, ſi villa cultior eſt, atrienſes, ſcoparij. Nam cùm de cultiore villa agitur, rectè atrienſibus iunguntur ſcoparij; & apud Plautum in Aſinaria atrienſis ſcoparium, in quem atrienſi erat imperium, ſic alloquitur:

Scoparij ſerui.

L. 8. D. de inſtr. leg.

Iuſſi ne ſceleſte, ab ianua hoc ſtercus hinc auferri?

Iuſſin' columnis deiecier operas aranearum?

Iuſſin' in ſplendorem dari bullas has foribus noſtris?

Dormitis intereà domi; atque herus in hara, haud ædibus habitat.

Et in Sticho:

Munditias volo fieri: ferte huc ſcopas, ſimulque arundinem,

Vt operam omnem aranearum perdam, & texturam improbam,

Deiiciamque earum omnis telas.

Ad hos Cicero in Paradoxis reſpexit: Sed vt in familia, qui tergunt, qui vngunt, qui verrũt, qui ſpargunt, non honeſtiſſimum locum ſeruitutis tenent: ſic in ciuitate, qui ſe iſtarum rerum cupiditatibus dederunt, ipſius ciuitatis locum penè infimum obtinent.

Peniculi ſerui.

PENICVLI ſerui, qui peniculo menſam abſtergebant. erat autem Peniculus ſpongia oblonga, caudæ ſimilis, qua ſimiliter vt nunc menſæ abſtergebantur. Inde illud Plauti ſub perſona paraſiti in Menæchmis:

Iuuentus nomen fecit Peniculo mihi,

Ideo quia menſam, quando edo, detergeo.

Idcirco Scena, Sine fores, ludens ſcripſit iocularitet,

Quis iſte eſt peniculus, quî extergentur baxeæ?

Ac eodem ab Horatio alluſum lib. II. Sat. VIII.

——puer altè cinctus, acernam

Gauſape

Gauſape purpureo menſam perterſit: Martial.:

Hæc tibi ſorte datur tergendis ſpongia menſis

Vtilis, expreſſo cum leuis imbre tumet.

Et Vlpianus ſpongias inſtrumento domus adnumerat, atque iis columnas, pauimenta, podia, menſas extergeri refert. Peniculus etiam ſiue penicillus pictoris inſtrumentum, quo inducit in picturam colores; cuius Marcianus meminit: Peniculi, inquit, & cauteria, & conchæ. Et Plinius lib. xxxv. cap. x. Arrepto peniculo lineam ex colore duxit ſummæ tenuitatis per tabulam. Quintilianus lib. 11. Inſtit. cap. 22. Vt cælator cælum, & pictor penicilla deſiderant. L. pictoris D. de fund. inſtr.

VNCTORES ſerui inter mancipia à patrefamilias vſus cauſa comparata numerantur ab Arriano. Plautus Trinummo: Vnctores ſerui.

Ducitur familia tota, veſtiſpici, vnctor, auri cuſtos.

Martialis XII:

Atque olei ſtillam donaret opelicus vnctor.

Antiqua inſcriptio: AVRELIVS EROS VNCTOR. Et Cicero in Paradoxis: Qui tergunt, qui vngunt, qui verrunt, qui ſpargunt, non honeſtiſſimum locum ſeruitutis tenent.

FORNACATOR ſeruus, qui fornacem balnei, caminumque ſuccendit. Papinianus: Inſtrumento balneatorio legato, etiam balneatorem contineri, Neratius reſpondit, continetur autem & fornacator. Hunc & fornacarium Vlpianus Fornacator ſeruus. L. 13. & 14. D. de inſtr. vel inſtrum. legat.

Fornacarius ſeruus.

L.27.§.9. D. Ad l. Aquil.

Budæus ad l.Aquil.§. ſi fornacarius. l.ſi ſeruus ſeruum.

pianus nominat,cuius ad legem Aquiliam verba hæc ſunt: Si fornacarius ſeruus coloni ad fornacem obdormiſſet, & villa fuerit exuſta, Neratius ſcribit ex locato conuentum præſtare debere, ſi negligens in eligendis miniſtris fuerit. Fornacarium etiam ſunt qui intelligant piſtrinarium,ac piſtorem quoque. Hinc & fornacalia feriæ farris torrendi gratia inſtitutæ,quòd ad fornacem, quæ in piſtrinis erat, ſacrificium fieri ſolebat. Ouidius 11. Faſtorum:

Facta dea eſt Fornax,læti fornace coloni.

Et paulò poſt:

Curio legitimis tunc Fornacalia verbis
Maximus indicit,nec ſtata ſacra facit.

L.1.§. caupones. D. naut. caup. l.12.§. Trebatius.l.15. D. inſtr. vel inſtrum.

Focarium autem qui focum curat,& focariam, ſi modò aliquo officio virum adiuuet, Trebatius inſtrumento contineri ait.

Balneatores ſerui.

Balneatores ſerui, qui balnearum curam habent, & earum vſibus deſeruiunt. Vnde Neratius ait Inſtrumento balneatorio legato, etiã balneatorem contineri, quoniam ſine his balneæ vſum ſuum præbere non poſſunt. Balneas autem, vel balnea, loca ſunt publica,in quibus aut ſanitatis,aut abſtergendarum ſordium cauſa lauamur. Balneum in ſingulari numero, locus in domo noſtra,vbi priuatim lauamur. Horum meminit Cicero pro Cœl. Familiaris facta erat balneatori. Plautus Truculento:

L. 17.in fin. D.de inſtr. vel inſtrum. l.15.§.1. D. de vſufruct.

Omnes amatores balneatores fient.

L.4.§.2.D. de his qui not.infam.

Balneatores verò ad cuſtodienda veſtimenta, conducta habebant mancipia. Vlpianus: Siue balneator

balneator fuerit, velut in quibuſdam prouinciis fit, in balneis ad cuſtodienda veſtimenta, conducta habent mancipia. Qui balneas ingrediebantur, quadrantem balneatori ſoluebant; id quod Iuuenalis ſignificat, cùm ait:

Cædere Syluano porcum, quadrante lauari.

Et Horatius Satyra III:

Dum tu quadrante lauatum Rex, ibis.

Veteres ante cænam plærumque balneas adibant. hinc de paraſito vocato ad cænam Plautus Perſa:

Iampol ille hic aderit credo congerro meus.
Sa. Me dicit, euge. To. Lautum credo à balneis
Iam hic adfuturum.

Et antequam irent ad tonſorem. Seruus in tonſtrina reſidens, apud Plautum Aſinaria:

Ille in balneasituru'ſt, inde huc veniet poſtea.

Vbi prius quidem ſe lauabant, deinde vngebantur. Plautus Pœnulo: —vbi tu laueris,
Ibi vt balneator faciat vnguentariam.

Apuleius lib. IV. Metamorph.: In fine ſermonis huius ſtatim ſeſe deueſtiunt: nudatique, & flammæ largiſſimæ vapore recreati, calidaque perfuſi, & oleo peruncti, menſas dapibus largiter inſtructas accumbunt. Tum fricabantur. Plautus Pſeudolo:

Vncti hi ſunt ſenes. fricari ſeſe ex antiquo volunt.

Idem Pœnulo, de ornatu muliebri agens:

Lauari, aut fricari, aut tergeri, aut ornari,

Poliri,expoliri, pingi, fingi.

quo in genere Lucilianum illud: Scabor,ſupellor,deſquamor,punicor,ornor,expilor,pingor. Sed qua hora veteres ad balnea ibant, Plinius de Spurina loquens ſic refert: Vbi hora balnei nuntiata eſt (eſt autem hyeme nona, æſtate octaua) in ſole ambulat nudus: Lotus accubat. Ergo balnei hora æſtate, octaua: hyeme, nona. Martialis:

Nunciat octauam Phariæ ſua turba iuuencæ.

Temperat hæc thermas: nimios prior hora vapores

Halat.

Tertullianus de Ieiuniis aduerſus Pſychicos: Apud quaſdam verò colonias prætereа annuo ritu ſacris veluti & cinere conſperſi, idolis ſuis ſuis inuidiam ſupplicem obiiciunt. Balnea, & tabernacula in nonam vſque cluduntur.

Serui compediti. L.item apud §.prætorait. D.de iniur. Lib.18. cap. III. Natur. Hiſt.

Infimæ, & miſerrimæ conditionis inter ſeruos erant, qui compedibus vincti villarum, ac poſſeſſionum ergaſtulis continebantur; vnde illa apud Plinium de imminuta agriculturæ dignitate querela: At nunc, inquit, eadem illa vincti pedes,damnatæ manus, inſcripti vultus exercent. Et Seneca lib.VII. De Benefic.cap.X: O miſerum, ſi quem delectat ſui patrimonij liber magnus, & vaſta ſpatia terrarum colenda per vinctos. De his Ouidius in libro de Ponto, ad Græcinum, de ſpe loquens:

Hæc

Hæc facit vt viuat foſſor quoque compede
vinctus,
Liberaque à ferro crura futura putet.
Seneca libro de Tranquillitate animi cap. x.
Cogita compeditos primo ægrè ferre onera, & impedimenta crurum: deinde vbi non indignari illa, ſed pati propoſuerunt, Neceſſitas, fortiter ferre docet; Conſuetudo, facilè. Et Propertius:
Squallidus in magna faſtidit compede foſſor.
Ad eoſdem reſpexit Martialis lib. IX. Epigram.:
Vt Setina meos conſumat gleba ligones,
Et ſonet innumera compede Tuſcus ager.
Dicuntur & Alligati à Columella, dum ſcribit vineta plurimum, per alligatos excoli. Seneca ſonantia laxi ruris ergaſtula vocat; Plautus genus ferratile, quòd annulatis cruribus atterunt aſſiduè ferrum. Moſtellaria: Lib. I. cap. vlt. Lib. III. Controuerſiarum.
Cis Hercle paucas tempeſtates Tranio,
Augebis ruri numerum, genus ferratile.
Et Martialis:
Annulus iſte tuus fuerat modò cruribus
aptus.
Annulus enim pro compede, à ſimilitudine quæ illi cum annula. Plautus Menæchmis:
Nam ſe ex catenis eximunt aliquo modo.
Tum compediti annulum lima proterunt,
Aut lapide excutiunt clauim.
Græci ad rura excolenda etiam ſeruis vtebantur, quos Athenienſes θῆτας, Lacedæmonij

Lib. 1. Politic.
Lib. 11. Antiq.
Lib. 111. Onomast.
In Pauſan.

εἱλώτας, Theſſali πενέστας, Cretes κλαρώτας vocabant, vt Ariſtoteles, Halicarnaſſeus, Pollux, Æmilius Probus, & Suidas referunt. Et Perſis vinciendorum ſeruorum vſitatum morem fuiſſe Xenophon lib. 1. παιδ. κύρ. tradit.

Arenarij ſerui.

ARENARII, qui in harenam depugnandi cauſa intromiſſi eſſent, in extremæ notæ ſeruis fuerunt. itaque niſi à venditore id palam pronunciatum eſſet, ſerui redhibendi gratia ex edicto ædilium iudicium dabatur: qui poſtea manumiſſi ciuitatem Romanam ſperare non poterãt, ſed dedititiorum numero habebantur.

L. 1. §. item ſi quod D. de ædil. ed.

Horum meminit Vlpianus: Item ſi quod, inquit, mancipium capitalem fraudem admiſerit: mortis conſciſcendæ ſibi cauſa quid fecerit, inve harenam depugnandi cauſa ad beſtias intromiſſus fuerit: ea omnia in venditionibus pronuncianto. ex his enim cauſſis iudicium dabimus.

Helciarij ſerui.

HELCIARII ſerui, qui loris & capiſtris iuncti, aduerſis fluminibus, aut vento contrario naues, vel machinas, molasque trahunt. Martialis, lib. 1.

Qui nec rumpere nauticum celeuma,
Nec clamor valet helciariorum.

Apuleius lib. IX. Metamorphoſ.: Defectum alioqui me, helcio ſparteo dimoto nexu machinæ liberum applicant præſepio. Et paulò pòſt: Helcio tandem abſolutus, refectuique ſecurè redditus. Sunt præterea & alia ſeruorum genera, quorum alij receptitij, alij adſcriptitij, alij

alij originarij, alij verò fructuarij dicuntur.

Receptitius ſeruus.

L. 17. Noct. Attic. cap. 6.

Receptitivs ſeruus eſt, non vt Feſtus interpretatur, qui ob vitium redhibitus ſit, ſed vt rectè Gellius, quem mulier in danda dote, aut donatione receperat. Quoties enim mulier dotem marito dabat, tum quæ ex ſuis bonis retinebat, neque ad virum tranſmittebat, ea recipere dicebatur, id eſt, excipere, ne in dominium mariti cum reliqua dote venirent. Cato in ſuaſione legis Voconiæ: Principio nobis mulier magnam dotem attulit: tum magnam pecuniam recipit, quam in viri poteſtate non cõmittit; eam pecuniam viro dat mutuam: poſtea vbi irata facta eſt, ſeruum receptitium ſectari, atque flagitare virum iubet. Eundem Plautus in Aſinaria Dotalem ſeruum nominat:

Dotalis ſeruus.

Adſcriptius ſeruus.

a Nouel. eo. c. 22.

L. 21. D. de manumiſſionibus.

l. 58. 61. 62. 64. D. ſolut. matrim.

b L. 54. §. vlt. D. locat. l. 32. D. de pign.

Dotalem ſeruum Saurean vxor tua
Adduxit, cui plus in manu ſit, quàm tibi.

Et Papinianus: Seruum, inquit, dotalem vir, qui ſoluendo eſt, conſtante matrimonio manu mittere poteſt; ſi autem ſoluendo nõ eſt, licet alios creditores non habeat, libertas ſerui impedietur, vt conſtante matrimonio deberi dos intelligatur.

c L. 6. l. 20. l. 22. & l. vlt. de agricol. & cenſit. lib. 11. l. 20. & l. 34 C. de epiſt. & cler.

d L. vlt. C. de tranſact. lib. 11. C. com. vtr. iud.

Adscripticivs ſeruus, quem Iuſtinianus ἐναπόγραφον vocat[a], qui prædio, vel terræ alicui perpetuò colendæ ſit adſcriptus,[b] ſic vt inde ſe mouere non poſſit, & omnia bona dominis prædiorum adquirat.[c] Horum conditio Adſcripticia dicitur;[d] & appellantur modò originarij, modò coloni, nonnunquam agricolæ: qui vtcunque

cunque conditione liberi eſſe videri poſſunt, cùm durum illud dominorum iugum vt alia mancipia, non patiuntur, ſerui tamen exiſtimantur, & eorum ſunt numero, partim reſpectu terræ, cui perpetuò ſunt adſignati; partim dominorum conſideratione, quorum dominis non ſecus quàm ſerui ſubiiciuntur. Quæ enim differentia, inquit Iuſtinianus, inter ſeruos, & adſcripticios intelligatur, cum vterque in domini ſui poteſtate eſt poſitus, & poſſit ſeruum cum peculio manumittere; & adſcripticium cum terra dominio ſuo expellere.[e] Hos etiam partiarios quidam vocant.[f]

ORIGINARII, qui & originales appellantur, ex adſcripticiis nati ſunt in ipſo ſolo, ſiue fundo; & eiuſmodi ſine terra, quam coluerunt, vendi nequeunt.[g] Sic & Originaria.[h]

FRVCTVARII ſerui vocantur, in quibus vſumfructum quis habet, ſed alterius eſt proprietas.[i] Nam & fructuarij ſerui in ſeruitute fuiſſe videtur, nec tam proprietatis cauſa ad quæſtionem, quàm miniſterij pertinet.[k] Vlpianus: Suos autem ſeruos, vel ancillas eos accipimus, qui ſunt pleno iure teſtantis. inter quos fructuarij non continebuntur. De iis autem ſeruis, quos veteres morboſos, & fugæ ſuſpectos habebant, in edicto Ædilium Curulium, qua parte de mancipiis vendundis cautum, ſcriptum ſic fuit: Titulus ſeruorum ſingulorum, vt ſcriptus ſit curato, ita vt intelligi rectè poſſit, quid morbi, vitiique

e L. cū ſatis §. caueant. C. de col. lib. x. C. colono.C. de agricol. & cenſit. lib. eod.

f L. 4. de agricol. & cēſit. lib. 11.

Originarij ſerui.

g L. 7. l. 11. de agricol. & cenſit. lib. 11.

h L. 7. de murilegul. lib. 10. cod.

Fructuarij ſerui.

i L. 1. D. ſi vſus fruct. pet. l. 37. §. penult. D. de acqu. rer. dom. l. 27. D. de ſtip. ſer. l. 11. D. de accepti lat. l. 22. D. vſufruct. l. 73. D. de legat. lib. 3.

k L. ſi poſtulauerit. § de eo D. de adult. L. 1. D. de ædilit. edicto.

tiique cuique ſit; Quis fugitiuus, erróve ſit, noxáve ſolutus non ſit.

Fvgitivvm ſeruum Ofilius definit, qui extra domini domum, fugæ cauſa, quo ſe à domino celaret, manſit: Cælius eum, qui ea mente diſcederet, vt ne ad dominum rediret: qui ex animo, & affectu fugæ, non ex ipſo fugæ actu æſtimandus. Quod tamen ſic accipiendum eſt, vt ſolo propoſito fugiendi à domino ſeruus fugitiuus non fiat, niſi in ipſum factum fugæ, vitium mentis deduxerit. De his Plautus Menæchmis: Fugitiuus ſeruus. L. 17. in princ. & §. 1. cum ſeq. D. de ædilit edict. L. 225. D. de verb. ſignific.

Homines captiuos qui catenis vinciunt:
Et qui fugitiuis ſeruis induunt compedes.

Idem in Captiuis:

Apage, haud nos deceat fugitiuos imitari. L. 2. D. de fugit. l. 3. C. de ſer. fugit.

Fugitiui autem notis, vel literis compungi ſolent, quibus perſæpe dignoſcuntur, & deprehenduntur; ſed & pedum amputatione coërceri, & qua parte peccaſſent, eadem mulctari. Quintilianus: Si quis fugitiuo ſtigma ſcripſerit. Petronius Arbiter: Notum fugitiuorum epigramma. Capitolinus in Macrino: Seruos, qui à dominis fugiſſent, repertos, ad gladij ludum deputabat. Solebant & ſerui fugitiui ne deprehenderentur, & vt hanc grauem pœnam euitarent, excluſis vtrimque auribus capite operto incedere. itaque apud Senecam de Mæcenate ſcriptum: Hunc eſſe qui in tribunali, in roſtris, in omni publico cœtu ſic apparuerit, vt

pallio

pallio velaretur caput, excluſis vtrimque auribus, non aliter quàm in mimo Diuite fugitiui ſolent. Vtilitatis verò cauſa receptum eſt, vt ſerui qui ſunt in fuga, pro furtiuis habeantur, ne vſucapi, vel longi temporis præſcriptione adquiri poſſint; & ſic à fuga deterreantur, ſi nec recipi ſe poſſe à quoquam, vel celari impunè, intellexerint, nec alteri adquiri vllo titulo. Qui verò à domino non agnoſcuntur, per officium præfecti vigilum diſtrahuntur, & intra triennium à die venditionis agniti, emptor pretium à fiſcô recipere poteſt, ſed poſt triennium domino vindicantes, emptor ſummouet præſcriptione triennij.

L. 1. C. de ſeruis fugit.

L. penult. de fugit.

FVGITIVARIVS eſt, ad quem ſe fugitiuus receperat, & qui eos reducit; vel qui dominis indicat, vbi fugitiui celentur. Papinianus: Si apud te ego, & fugitiuarius depoſuimus. Et qui fugitiuos ſeruos perſequitur, id quod ex L. Anneo Floro perſpicuum, dum bello ſeruili, vti capta fuerint prætorum caſtra, & fugati ciues refert: Ita, inquit, qui per fugitiuarios retrahi debuiſſent, prætorios duces profugos prælio ipſi ſequebantur. Ad officium autem præfecti vigilum ſpectat, vt fugitiuos conquirat, & dominis agnoſcentibus reddat, non agnitos vendat. Moris etiam Romani, vt is, cuius ſeruus fugerat libello propoſito, vel per præconem denunciaret, tantum ſe daturum ei, qui ad ſe ſeruum perduxiſſet. Plautus Mercatore, Act. III. Sc. vlt.

Fugitiuarius.

L. 18. D. de præſc. verb. l. 5. eod. tit. l. 1. c. Th. ſi vag. pet. man.

L. 1. §. penult. l. vlt. in fin. D. de officio præf. vigil.

Certum

Certum eſt præconem iubere iam quantum
eſt conducier,
Qui illam inueſtigent, inueniant. Poſt ad
Prætorem
Ibo, orabo, vt conquiſitores det mihi in vicis
omnibus, &c.

Curius Fortunatius I.C. Rhetoricæ lib. I. Cuius ſeruus fugerat, libello propoſito, vel per præconem nuntians, dixit daturum ſe denarios mille ei, qui ad ſe ſeruum perduxiſſet. Et Vlpianus: Si tibi indicium dedero vt fugitiuum meũ indices, vel furem rerum mearum; non poterit repeti quod datum eſt. L.4.D. de cond. ob turp. cau.

FVRCIFER ſeruus vocabatur, qui ob flagitium aliquod furcam in collo circumferre per vrbem, aut viciniam à domino cogebatur, ignominiæ magis, quàm ſupplicij cauſa. Iſidorus: Furcifer dicebatur olim, qui ob leue delictum cogebatur à dominis, ignominiæ magis, quàm ſupplicij cauſa, furcam circa vrbem ferre, prædicans peccatum ſuum, & monens ceteros, ne quid ſimile peccarent. Meminit huius ſupplicij Plutarchus in Coriolano, cùm humanè habitos ſeruos à priſcis dominis narrat: Ἦν δὲ μεγάλη κόλασις οἰκέτου πλημμελήσαντος, εἰ ξύλον ἁμάξης ᾧ τὸ ῥύμον ὑπερείδουσιν ἀράμενος διεξέλθοι παρὰ τὴν γειτνίασιν. ὁ γὰρ τοῦτο παθὼν, καὶ ὀφθεὶς, οὐκέτι πίστιν εἶχεν, ἐκαλεῖτο δὲ φυρκίφερ. Id eſt: Erat autem magna caſtigatio ſerui delinquentis, ſi lignum currus, quo temonem ſuſtentant, ferens exiret circa viciniam. Id enim paſſus, & ſic conſpicuus, non vltra fidem Furcifer ſeruus.

dem

dem habebat,& vocabatur Furcifer. Plautus in Amph. Ego pol te iſtis tuis pro dictis, & malefactis furcifer accipiam. Terentius in Andria:

Oh, tibi ego vt credam furcifer?

Hinc trifurcifer, inſignis furcifer dicitur. Vnde Plautus in Aulularia:

—— C. tu trium literatum homo,
Vituperas me? A. etiam fur trifurcifer.

Furcam verò quam ſerui pro delicto circumferre cogebantur, Plutarchus in Coriolano, & Halicarnaſſeus lib. VII. deſcribunt. at non eadem erat furca ad quam ligati; & ſub ea cæſi per viam ducebantur, deinde collo in eam iniecto traducebantur ad ſupplicium; ſed lignum duplex διπλοῦν, vel potius δικροῦν, quo media parte collo inſerto vincitur ceruix rei, vt Plutarchus, Suidas, & Zonaras tradunt. Cicero: Seruus per Circum, cùm virgis cæderetur, Furcam ferens ductus eſt. Liuius: Seruum quidam paterfamilias nondum commiſſo ſpectaculo, ſub furca cæſum, medio egerat circo. Suetonius in Nerone: More maiorũ nudi hominis ceruicem inſeri furcæ, corpus ad necem cædi. Aurelius Victor: Senatus ſententia conſtitutum, vt more maiorum collo in furcam coniecto, virgis ad necem cæderetur. Habena autem cædi ſeruos ſolitos ex Vlpiano conſtat, & ex Horatij verſu lib. II. Epiſtol.

In ſcalis latuit metuens pendentis habenæ.

Erant præterea ſerui vinarij, errones, veſpertiliones,

Vide Cuiacium lib. 16. cap. 1. Obſeruation. Petrum Fabrum cap. 8. lib. 11. Semeſtriũ, & Lipſiũ lib. 3. cap. 1. & 11. de Cruce. L. 1. §. impuberi. D. de S. C. Silania.

lliones, plagiarij, inſularij, ſerui pœnæ, literati,
veteratores, & nouitij. VINARIOS Vlpianus in Vinarij
Ædilitio edicto vocat, ſeruos vino deditos: Item ſerui.
aleatores, inquit, & vinarios non contineri edi- L.4.§ Pe-
cto quoſdam reſpondiſſe, Pomponius ait. Et dius. D. de
paullò pòſt: Quòd deterior factus eſt ſeruus, ædilit. edict.
non ſolum ad corpus, ſed etiam ad animi vitia L.25.§. Pe-
referendum eſt. vtputa ſi imitatione conſeruo- dius eod. tit.
rum apud emptorem talis factus eſt: aleator
fortè, vel vinarius, vel erro euaſit.

ERRONES ſerui dicuntur, qui non quidem Errones
fugiunt, ſed frequenter ſine cauſſa vagantur, & ſerui.
tempore in res nugatorias conſumpto, ſeriùs L.17.§. er-
domum redeunt; & differunt à fugitiuis, quòd ronem, D.
fugitiui eo animo fugiunt, vt non redeant; le- de æd. edict.
uiuſque eſt erronis, quàm fugitiui vitium. Vn- l.1. eod. tit.
de Labeo definit erronem puſillum fugitiuum L.4.§. pæn.
eſſe; & ideo fugitiuum, & erronem non ſecun- D. de re mi-
dum propoſitionem mentis ſolam, ſed cum ali- lit.
quo facto intelligi conſtat. Et Arrianus: Erro, L.225. D.
inquit, in ſeruo eſt, vt emanſor in militibus. de verb.
Emptor autem ſeruorum errones non eſſe, aut ſignif.
noxa ſolutos repromitti ſibi rectè poſtulat. L. Emptor. C. de act. empt. & vend.

VESPERTILIONEM ſeruum Alciatus eſſe pu-
tat decoctorem, aut rationum conturbatorem Veſpertilio-
in ſtipulatione euictionis, qua iubet prætor ca- nes ſerui.
ueri ſeruum venditum furem non eſſe, veſper- Lib. priorib. Parergôn.
tilionem non eſſe; eo quod ſeruis peculium
plærumque concedebatur, in quo fraudare cre-
ditores poterant. Budæus per veſpertilionem
intelligit, qui interdiu exiliter videt, & veſperi

iuſtam aciem habet. Mihi veſpertiliones ſerui videntur eſſe, qui interdiu latitant, & nihil agunt, noctu verò oberrant, vt nullum vſum dominis præſtent; qua ratione Varro in Agathone locutus:

Quid multa? factus ſum veſpertilio, neque
In muribus planè, neque in volucribus
ſum.

Nonius videtur ſic eos appellaſſe, qui dubiæ ſunt fidei; quia veſpertilio nec inter mures ſit, nec inter volucres, vt auctor eſt Plinius; auerſanturque eam aues tamquam quadrupedem, & quadrupedes tanquam volucrem. Artemidorus lib. III. tradit, & ſic fures, atque adulteros appellari poſſe, quoniam, vt ait Catullus,

L. x. cap. 61.

Luce latent fures.——

Quem verò Vlpianus veſpertilionem, Plautus tenebricolam vocat, Varro tenebrionem, lucifugam Lucilius. Ariſtophanes in Nubibus, Chærephonti Socratico inditum Nycteridis, id eſt veſpertilionis nomen refert, quia atro colore eſſet, & tenuiſſimam vocem haberet. Baſilius Hexameron ad philoſophos id trahit, qui hebetibus oculis cæleſtia contemplantur, cæcutientes in rebus ſeriis, quòd animal id interdiu parum videat. Veſpertiliones per tranſlationem dicuntur etiam debitores, qui ære alieno obruti metu creditorum, interdiu domi deliteſcunt, noctu tantùm prodeuntes.

Plagiarius ſeruus.

PLAGIARIUS ſeruus mancipiorum ſuppreſſor,

preſſor, quem Tertullianus libro primo aduerſus Marcionem plagiatorem vocat, qui ſeruo, aut ſeruæ perſuadet, vt à domino, dominâve fugiat; vel eum eâmve inuito, vel inſciente domino celat, vinctũ habet, emit, vel vendit. Plagiarius etiam dicitur, qui ſciens liberũ hominem vendit, in ſeruitutem trahit, aut eo vtitur quaſi ſeruo: & qui ſeruos alienos ſupprimit. Auctor Etymologici: Ἀνδραποδιστὴς δ' οὐ μόνον ὁ τοὺς ἐλευθέρους ἀπάγων εἰς δουλείαν, ἀλλὰ καὶ ὁ τοὺς δούλους ἀπὸ τῶν δεσποτῶν ἀποσπῶν. In tabernis verò verſabantur ſerui plagiarij, vt Feſtus ait, & alij humilis conditionis viri, ac mulieres.

L. 4. §. 1. D. peculat. l. 17 §. idem ait. D. de æd. edict. l. 8. c. de repud.

L. 2. C. vbi. de crim. agi oportet. l. 5. §. qui defenſ. D. de re milis. l. 1. D. ad L. Fab. de plag.

L. penult. §. 1. D. ad L. Fab.

Insvlarivs ſeruus cuſtos inſulæ, ſiue domus in vrbe ab aliis domibus ſeiunctæ more inſularum. Inſula enim ædificium proprio ambitu ſeparatum ab aliis. Tacitus: Germania ſuam quiſque domum ſpacio circundat, nullis cohærentibus ædificiis, more inſularum. Pomponius: Dominus, inquit, proprietatis, etiam inuito vſufructuario, vel vſuario, fundum, vel ædes, per ſaltuarium, vel inſularium cuſtodire poteſt. Inſularium vrbanorum numero eſſe idem Pomponius tradit: Vrbana familia, & ruſtica non loco, ſed genere diſtinguitur: poteſt enim aliquis diſpenſator non eſſe vrbanorum ſeruorum numero, veluti is qui ruſticorum rationes diſpenſet, ibique habitet; & non multum abeſt à villico. Inſularius autem vrbanorum numero eſt. Inſularij etiam dicuntur viles ſerui ac peſſimi, qui ſine ciuitate ſunt in opus publi-

Inſularius ſeruus.

L. 16. §. 1. de vſu. & habit.

L. Vrbana familia D. de verb. ſignif.

L. 17. D. de pœnis.

cum perpetuò dati, & in inſulam deportati. Deportationem in inſulam ſignificat Seneca: Magis ignoſco ei, qui vulnus inimici, quam qui inſulam concupiſcit. Sunt qui ſeruos inſularios putent indicatos in carmine obſcæno his verſibus:

Ductor ferreus inſularis, æquè
Laternæ videor fricare cornu.

Serui pœnæ.

SERVI POENÆ dicuntur, qui in metallum, & in opus metalli, vel qua alia pœna damnantur, quæ corporis laborem, & ſeruitutem irrogat: veluti qui in metallicorum miniſterium, ad ludum, ad beſtias, in opus publicum damnantur; qui pœnæ magis, quam Cæſaris, & fiſci ſerui ſunt. Marcianus: Quidam ſunt ſerui pœnæ, vt in metallum damnati, & in opus metalli. Atque hi quidem vel in perpetuum, vel ad tempus damnari ſolent, qui in omni iure verè, ac ſemper ſimiles ſunt mortuis. Seruam etiam pœnæ mulierem factam, quæ vel in opus ſalinarum, vel in miniſterium metallicorum damnabatur, Vlpianus tradit: In miniſterium, inquit, metallicorum fæminæ in perpetuum, vel ad tempus damnari ſolent, ſimili modo, & in ſalinas. Et ſiquidem in perpetuum fuerint damnatæ, quaſi ſerui pœnæ conſtituuntur. Nam huiuſmodi etiam pœnis, quæ ſeruitutem irrogarent, adfici mulieres cōſueuerant: quam tamē ſeruitutis pœnam Iuſtinianus poſtea Nouella XII. abrogauit.

L. 12. l. 17. l. 36. D. de pœn. l. 25. §. ſi quis planè. D. de acq. hæred. l. 7. D. de his qui ſunt ſui vel alien.

L. 8. §. in miniſteriū. D. de pœn. l. 6. D. de ſtatu liber. l. 2. §. 1. D. ad Tertillian. l. 6. D. de capti. & poſtlim.

Literatus ſeruus.

LITERATVM ſeruum in Caſina Plauti pro ſtigma-

ſtigmatico accipiunt, qui literarum notis ſit inuſtus:

Si hic literatus me ſinat.

Nam veteres ſeruorum ſuorum frontes, ſi quid grauius deliquiſſent, pœnæ nomine, aut literis, aut aliis quibuſdam notis per ignominiam ardenti ferro inurebant: poſt inuſtionem autem, quò magis eminerent literæ, & præberent ſe lectui, atramentum infundebatur, vt ex Zonara, & Petronio conſtat. Vnde Iuuenalis:

Tum felix, quoties aliquis tortore vocato
Vritur, ardenti duo propter lintea ferro.

Et apud Plautum Sceparnio ſolus, deſtitutus, & animi anxius ait: Rudente.

Nempe optimo me iure in vinclis enicet
Magiſtratus, ſi quis me hanc habere viderit.
Nam hæc literata eſt, ab ſe cantat cuia ſit.

Valerius Maximus lib. VI. cap. VIII: Seruus ab eo vinculorum pœna coërcitus, inexpugnabilique literarum nota per ſummam oris contumeliam inuſtus. Quare Στιγματίαι vocabantur. Lucianus, Πῶς γὰρ ἐγὼ στιγματίας ὁ ψευδόμην; Vnde ſtigmatici ſerui, teſte Polluce, notis compuncti appellantur, quos Plinius inſcriptos vultus vocat: At nunc, inquit, eadem illa vincti pedes, damnatæ manus, inſcripti vultus exercent. Et Caius de iiſdem: Aut in quorum facie, vel corpore quæcunque indicia aut igne, aut ferro impreſſa ſunt. Ad hos literatos ſeruos reſpexit D. Auguſtinus in epiſtola ad Galatas, cum ait: Stigmata dicuntur notæ quædam pœnarum

 ſeruilium;

ſeruilium; vt ſi quis, verbi gratia, ſeruus in compedibus fuerit propter noxam, id eſt, propter culpam, vel huiuſmodi aliquid paſſus fuerit, ſtigmata habere dicatur: & ideò in iure manumiſſionis, inferioris eſt ordinis. Iſidorus libro IX. Originum: Propter ſuppliciorum notas, quas manifeſtè perpeſſi ſunt, ad dignitatem ciuium Romanorum non peruenerunt. Tertullianus in libro de Reſurrectione carnis: Oro te, ſi famulum tuum libertate mutaueris, & veſtis albæ nitore, quia eadem caro, atque anima permanebunt, quæ flagellis, & compedibus, & ſtigmatibus obnoxiæ retro fuerant. Diogenes Laërtius de Bionis patre antè ſeruo lib. IV: Ἔχων οὐ πρόσωπον, ἀλλὰ συγγραφὴν ἐπὶ τῷ προσώπῳ, τῆς τοῦ δεσπότου πικρίας σύμβολον. Et Plinius in Panegyrico: Exanguem, & ferream frontem nequicquam conuulnerandum præbeant punctis; & notas ſuas rideant. à qua inhumanitate reuocat Phocylides:

Στίγματα μὴ γράψῃς, ἐπονειδίζων θεράποντα.

Noſtra ætate noxiis quibuſdam, notas ferro inuri conſpicimus.

Veterator ſeruus. VETERATOR ſeruus, qui diuturna, & multiplici ſeruitute aſtutus, & vafer euaſit; vnde veteratores, vt Feſtus ait, callidi dicti à multa rerum gerendarum vetuſtate. Cannius:

> Mulieri non aſtutæ facilè veterator perſuaſit.

Act. III. Scen. V. Terentius in Andria:

Quid

Quid hic vult veterator ſibi?

Veterator apud Vlpianum idem eſt qui & veteranus: & apud Marcianum: Si tamen nouicia mancipia fuerint, non etiam veterana. Trita verò mancipia, & veterana, quæ reformare difficile eſſe Vlpianus ait, nouiciis opponuntur: Præcipiunt, inquit, ædiles ne veterator pro nouicio veneat. nam plærique ſolent mancipia quæ nouicia non ſunt, quaſi nouicia diſtrahere, ad hoc vt pluris vendant. præſumptum eſt enim ea mancipia, quæ rudia ſunt, ſimpliciora eſſe, & ad miniſteria aptiora, & dociliora, & ad omne miniſterium habilia. Sunt autem veterana, quæ in vrbe, non in agro anno continuo ſeruierunt: nam ruſtici ſerui veterani non dicuntur. nouicia intelliguntur, quæ annum nōdum ſeruierunt, quotiens quis profeſſus non fuerit, in commiſſi pœna eſt. Veterani verò non tam ſpatio ſeruiendi, quàm genere, cauſa, & conditione ſeruitutis æſtimantur. Venuleius: Seruus tam veterator, quam nouicius dici poteſt. ſed veteratorem non tam ſpatio ſeruiendi quàm genere, & cauſa æſtimandum Cælius ait. nam quicunque ex venalicio nouiciorum emptus, alicui miniſterio præpoſitus ſit, ſtatim eum veteratorum numero eſſe: nouicium autem non tirocinio animi, ſed conditione ſeruitutis intelligi. De nouiciis Cicero in Piſonem: Iamne vides bellua, iamne ſentis quæ ſit hominum querela frontis tuæ? nemo queritur Syrum neſcio quem de grege nouiciorum factum

L. vlt. §. quotiens. D. de publ. & vectig.

L. 37. De ædil. ed.

L. vlt. §. quotiens. D. de public. & vectigal.

L. vlt. §. vlt. D. de ædilit. edict.

ctum eſſe conſulem. Et Terentius in Eunucho:
Abducit ſecum ancillas, paucæ quæ circum illam eſſent, manent nouiciæ puellæ.

Cataſti ſerui.

CATASTI ſerui dicti à cataſta, id eſt loco, in quo venalitij ſerui aſſeruabantur. Illic quoniam magnus erat ſeruorum ſtrepitus, ait Martialis:

Heu quam lingua ſilet, non illam mille cataſtæ
Vincebant.

De his idem lib. XII:

Cum tibi Niliacus portet cryſtalla cataſtus.

Catullus:

Barbara gypſatos ferre cataſta pedes.

Gypſati ſerui.

GYPSATOS vocat ſeruos, quorum pedes creta denotati. Ouidius:

Deſpice gypſati nomen inane pedis.

Hinc Plinius lib. XXXV. cap. XVII. ait: Eſt & viliſſima creta, qua pedes venalium trans mare aduectorum denotare inſtituerunt maiores. Et Iuuenalis Satyra prima:

Nuper in hanc vrbem pedibus qui venerat albis.

Neceſſarius ſeruus.

L. facta. §. vlt. D. ad ſenat. Trebel. l. 17. D. de manu. teſtam. L. 7. §. 10. D. de minorib.

NECESSARIVS ſeruus dicitur, qui hæres à domino ſuo inſtitutus eſt, quando non eſt ſoluendo hæreditas. cauſa enim ſerui heredis inſtituendi eſt, ne poſt mortem domini, creditores illius defraudentur. Vlpianus: Minori ſubſtitutum ſeruum neceſſarium, repudiante quidem hæreditatem minore, neceſſarium fore: &, ſi fuerit reſtitutus minor, liberum nihilominus

nus remanere. Contra ſeruum autem neceſſa- L. fratr
rium heredem inſtitutum, non datur inofficio- C. de in of-
ſi teſtamenti querela. fic. teſta. l.
vlt. C. de ne-
ceſ. hered.
inſtit.

Pileati ſerui, qui pileo impoſito vende-bantur, quorum nomine venditor nihil præſta-ret, quoniam emptoris oculis iam perciperent, quodnam eſſet mancipiorum genus. Nam ſi-cut antiquitus mancipia iure belli capta coro-nis induta venibant, ita pileus impoſitus de-monſtrabat eiuſmodi conditionis mancipia ve-nundari, quæ inſignia eſſent, vt emptores erra-re, & capi non poſſent, vt Gellius ex Sabino re-fert. Pileati ſerui etiam dicti, qui domini fu-nus antecedunt: nam ſerui directò manumiſſi in teſtamento pileum ſtatim ſumere, ac funus præcedere ſolebant, vt Iuſtinianus Imperator refert. Qui domini, inquit, funus pileati ante-cedunt, ſi hoc ex voluntate fiat vel teſtatoris, vel hæredis, fiant illico ciues Romani. & Dio-nyſius Halicarnaſſeus lib. VIII: ἔγωγ᾽ οὖν ἐπίσταμαί τινας ἅπασι τοῖς δούλοις συγκεχωρηκότας εἶναι ἐλευθέρους μετὰ τὰς ἑαυτῶν τελευτάς, ἵνα χρηστοὶ καλῶνται νεκροί, καὶ πολλοὶ ταῖς κλίναις αὐτῶν ἐκκομιζομέναις παρακολουθοῦσι τοὺς πίλους ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς ἔχοντες. Ideſt, Equi-dem ſcio quoſdam, qui teſtamento omnes ſuos ſeruos manumiſerunt, vt poſt mortem boni audirent, & multi lectulos eorum ferales pro-ſequerentur pileati. Vnde ad hunc ritum Li-uius reſpiciens tradit Q. Terentium Culleo-nem, qui à Scipione ſeruitio erat exemptus, adeò amicum Corneliæ familiæ fuiſſe, vt pilea-

Pileati ſer-ui.

L. 1. c. de lat. libert. tol.

tus, ſicut in triumpho ierat, in funere quoque ante lectum Scipionis iuerit. Ad pileum ſerui vocati, qui ad libertatem vocabantur. Suetonius in Tiberio: Seruiſque ad pileum fruſtra vocatis, in Siciliam profugit. Nam pileus ſignum libertatis.

Ad pileum vocati.

Perenni-ſeruus.

PERENNIS ſeruus eſt, qui perpetuò ſeruit vni domino. Plautus Perſa:

Perenni-ſerue, lurco, edax, furax.

Sed quamuis ſerui dura, & graui ſeruitute premerentur, tamen quædam animorum relaxatio illis conceſſa erat; & ſine diſcrimine cum dominis colludere, ac feſtos dies agere ſolebant. Seneca epiſtola XLVII: Inſtituerunt diem feſtum, non quo ſolùm cum ſeruis domini veſcerentur, ſed quo vtique honores illis in domo gerere, ius dicere permiſerunt, & domum puſillam remp. eſſe iudicauerunt. Erat verò ſeruorum dies feſtus Eidibus Auguſti, quòd eo die Seruius Tullius rex natus ſit, ſerua, vt Feſtus ſcribit. Et Saturnalibus ſerui vſurariam quandam libertatem aſſumebant; & vt ipſi dominis toto anno, ſic hoc die domini ſeruis ſuis miniſtrabant. Auſonius de Feriis Romanis:

Vide Lipſiũ lib. I. cap. 2. Satur. Sermon.

Viſne Opis antè ſacrum, vel Saturnalia dicam?
Feſtaque ſeruorum, cùm famulantur heri?

Sedebant quoque ad dominicam menſam dominis præminiſtrantibus, vt Athenæus libro XIV. Dipnoſoph. refert. Vnde Attij verſus:

Exer-

Exercent epulas læti, famulosque procurant
Quiſque ſuos.

Cum quibus & veſtem commutabant, vt Dio lib. LVIII. auctor eſt; vt hac comitate obſtricti, in dominos obſequiis paratiores eſſent, odiaque inuicem, offenſionesque dimitterent. Nam, vt D. Hieronymus ad Celantiam ſcribit, Fidelius, inquit, & gratius ſemper obſequium eſt quod ab amore quàm quod à metu proficiſcitur.

ATQVE hæc quidem habui, quæ de operis ſeruorum dicerem: de quibus multo plura adduci potuiſſe auctorum teſtimonia non ignoro: de iis certè, quæcunque libris noſtris continentur, ea à me in hunc librum ferè omnia coniecta eſſe credo.

VARIA

VITTORIO EMANUELE IN ROMA

VARIA SERVORVM OFFICIA, ET MINISTERIA.

AB ephemeride ſerui. 46
Ab epiſtolis ſerui. 45
A libellis ſerui. 45
A manu ſeruus. 45
A pedibus ſerui. 55
Accenſi ſerui publici. 8
Actores ſerui. 13
Ad baculum ſeruus. 59
Ad cyathos ſeruus. 67
Ad limina ſeruus. 25
Ad manum ſeruus. 45
Admiſſionales ſerui. 74
Ad pedes ſerui. 65
Ad pileum vocati. 106
Ad pocula ſeruus. 67
Adſcriptitius ſeruus. 91
Aduerſitores ſerui. 50
Agaſones ſerui. 61
Amanuenſes ſerui. 45
Analecta ſerui. 64
Anteambulones ſerui. 48
Apparitores ſerui publici. 8
Aquarij ſerui. 64
Aratores ſerui. 79
Arcarij ſerui. 34
Arenarij ſerui. 90
Armigeri ſerui. 52
Aſſecla ſerui. 51
Atriarij ſerui. 25
Atrienſes ſerui. 24
Aucupes ſerui. 62

BALNEATORES ſerui. 86
Brutiani, ſerui publici. 9

CALATORES, ſerui publici. 47
Calculatores ſerui. 41
Calones ſerui. 52
Capſarij ſerui. 33
Carptores ſerui. 71
Cataſti ſerui. 104
Cellarius ſeruus. 16
Cheironomontes. 72
Coci ſerui. 75
Comites ſerui 48, 49
Compediti ſerui. 88
Conturbatores ſerui. 20
Corneliani, ſerui publici. 9.
Cubicularius ſeruus. 23
Curſores ſerui. 54
Cyprij, ſerui publici. 9

DAMNIGERVLI ſerui 63

Diatarij

Diætarij ſerui. 63
Diribitores ſerui. 71
Diſpenſator ſeruus. 16
Dotalis ſeruus. 91

EMISSARII *ſerui.* 38
Erro ſeruus. 97
Exactores ſerui. 37

FABRI *ſerui.* 24
Focarij ſerui. 86
Fornacarius ſeruus. 86
Fornacator ſeruus. 85
Fructuarius ſeruus. 92
Fugitiuus ſeruus. 93
Fugitiuarius. 94
Fullones ſerui. 56
Furciferi ſerui. 95

GYPSATI *ſerui.* 104

HELCIARII *ſerui.* 90
Hiſtriones ſerui. 40
Hoſtiarij ſerui. 80

INSVLARII *ſerui.* 99
Iunctor ſeruus. 55

LECTICARII *ſerui.* 28
Librarij ſerui. 42
Lictores ſerui publici. 8

Linteones ſerui. 55
Literatus ſeruus. 100, 101

MEDIASTINI *ſerui.* 11, 79
Medici ſerui. 21
Miniſtratores ſerui. 73
Molitores ſerui. 78
Muliones ſerui. 60

NECESSARIVS *ſeruus.* 104
Negotiatores ſerui. 19
Nomenculatores ſerui. 38
Notarij ſerui. 44
Nutricij ſerui. 20

OBSONATORES *ſerui* 70
Obuiatores ſerui. 50, 51
Opiliones ſerui. 60
Ordinarij ſerui. 11
Originarij ſerui. 92
Ornatrices. 36
Oſtiarij. 80

PASTORES *ſerui.* 59
Peculiaris ſeruus. 27
Peculiatus ſeruus. 28
Peniculi ſerui. 84
Perenni-ſeruus. 106
Pileati ſerui. 105

Pin-

Digitized by Google

Pincerna. 67
Piſcatores ſerui. 77
Piſtores ſerui. 77
Plagiarius ſeruus. 99
Pocillatores ſerui. 67
Pœna ſerui. 100
Pollinctor ſeruus. 32
Porciani, ſerui publici. 9
Præguſtator ſeruus. 68
Priuati ſerui. 10
Procurator ſeruus. 14
Publici ſerui. 6

QVALIS *qualis ſeruus.* 11

RECEPTITIVS *ſeruus.* 91

SACCVLARII *ſerui.* 34
Saltuarius ſeruus. 61
Salutigeruli ſerui. 53
Sandaligeri ſerui. 53
Sarcinator ſeruus. 57
Sciſſores ſerui. 71
Scoparij ſerui. 83
Scriba, ſerui publici. 9
Scrutatores ſerui. 75
Silentiarij ſerui. 22
Structores ſerui. 70
Structores varij. 72
Symphoniaci ſerui. 41

TABELLARIVS *ſeruus* 46
Textores ſerui. 55
Tonſores ſerui. 36
Topiarij ſerui. 57
Triumphalis ſeruus. 26

VENATORES *ſerui.* 61
Veſpertiliones ſerui. 97
Veſtigatores ſerui. 63
Veſtiſpici ſerui. 35
Veterator. 102
Viatores, ſerui publici. 9
Vicarius ſeruus. 11.26
Villicus ſeruus. 23
Vinarius ſeruus. 97
Vinitores ſerui. 79
Viridarij ſerui. 59
Vnctor ſeruus. 85
Vocatores ſerui. 73

FINIS.

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE ROMA

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

ed by Google